

Міністерство освіти і науки України
Національний університет “Острозька академія”
Факультет міжнародних відносин
Кафедра історії ім. проф. М. П. Ковальського

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня магістра

на тему :

«Функціонування санаторно-рекреаційної сфери Рівненщини у період незалежності України»

Виконала:

студентка 2 курсу, групи МІ-61
спеціальності 032 Історія та археологія
освітньо-професійної програми
“Історія та археологія”

Жолобчук Христина Іванівна
Керівник - доктор історичних наук,
професор Трофимович Володимир
Васильович

Рецензент – кандидат історичних наук,
доцент Шостак Інна Віталіївна.

Робота допущена до захисту
(протокол № 5 засідання кафедри історії від 01 грудня 2020 року)

Завідувач кафедри історії
ім. проф. М.П. Ковальського: _____ Микола БЛИЗНЯК

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. ФОРМУВАННЯ САНАТОРНО - РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ.....	12
1.1. Природно-кліматичні умови.....	12
1.2. Становлення в радянську добу.....	24
Висновки до 1 розділу.....	31
РОЗДІЛ II. ЛІКУВАЛЬНО-САНАТОРНА СФЕРА В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ 90-Х РР.....	33
2.1. Матеріально-технічне будівництво.....	33
2.2. Умови існування лікувальних підприємств.....	38
Висновки до 2 розділу.....	49
РОЗДІЛ III. РОЗВИТОК САНАТОРНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	50
3.1. Санаторний комплекс «Червона калина».....	50
3.2. Профспілкове підприємство-санаторій «Горинь».....	63
3.3. Комунальне підприємство санаторій «Хрінники».....	66
Висновки до 3 розділу.....	68
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	73

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

РНК – Рада народних комісарів

РРФСР – Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка

СРСР - Союз Радянських Соціалістичних Республік

КПРС - Комуністична партія Радянського Союзу

КМ – Кабінет Міністрів

УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка

ФДМУ – Фонд державного майна України

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В сучасних умовах збереження та покращення стану здоров'я людей – це проблема державного масштабу, одним із найефективніших засобів його зміцнення є оздоровлення в санаторно-курортних умовах.

Збройна агресія Російської Федерації, призвела до значного зменшення кількості вітчизняних санаторно-курортних послуг та суттєвого скорочення потоків туристів, вплинула на реалізацію рекреаційно-оздоровчих можливостей регіонів на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Та найбільшою втратою став загублений потенціал рекреаційних послуг у АР Крим. Ці та інші загострення кризових явищ свідчать про необхідність удосконалення як державних заходів щодо відновлення туристичного потенціалу, так і регіональної політики, повноважень і компетенції санаторно-курортної діяльності, впровадження ефективних організаційно-правових, економічних, інформаційних механізмів розвитку санаторно-курортних послуг як високорентабельної галузі регіональних економік.

Проблема дослідження історичного розвитку санаторно-рекреаційної сфери набуває значної актуальності в даний час для багатьох областей України, в тому числі і Рівненської.

Влада докладає основні зусилля для того, щоб вивести регіон із числа депресивних і стимулювати його економічне піднесення. Важливими завданнями крім економічних, соціальних, екологічних є розвиток рекреаційно-туристичної сфери, в основі якого лежить санаторно-оздоровчий комплекс області. Його розширення потрібне для того, щоб поліпшити її туристичний потенціал, а тому потрібно вказати на деякі історичні особливості краю.

Значення санаторно-курортного лікування обумовлено процесом передчасного старіння населення та високим рівнем захворюваності дорослого населення, підлітків і дітей.

Санаторії регіону загалом недооцінені пересічними українцями, хоча мають майже всім відомі у світі лікувальні можливості, включно з мінеральними

водами, лікувальними грязями та іншими природними лікувальними факторами, ресурси яких забезпечують наявну потребу та перспективи розвитку оздоровчого комплексу країни.

Через погіршення екологічних умов життя, часті стресові ситуації та старіння організму все більше людей потребують лікування в санаторіях. Однак низька платоспроможність вітчизняних громадян не сприяє потужному розвитку санаторно-курортних закладів та залученню відпочиваючих. А ті українці, котрі мають фінансову можливість, вважають за краще відпочивати та оздоровитись у курортних закладах зарубіжних країн, яким регіональні заклади не поступаються у забезпеченні бальнеологічними ресурсами, але закордонним за рівнем комфортного проживання, обслуговування та іншими чинниками, що впливають на якість послуг.

За таких умов необхідним стає дослідження та оцінка історичних передумов розвитку рекреаційно-санаторної сфери Рівненщини як області зі значними природно-лікувальними ресурсами спроможними забезпечити оздоровлення значної кількості людей.

Історіографія проблеми. Огляд наукового доробку із цієї тематики дає змогу поділити праці попередників на два періоди: радянський і період незалежності України. У рамках кожного із них виділяємо також дві групи досліджень – ті, що безпосередньо присвячені досліджуваній Рівненській області, і загальні праці з проблем санаторно-рекреаційної сфери в Україні, в яких автори так чи інакше торкалися проблем розвитку лікувально-курортного комплексу. Крім того, в рамках кожного періоду розглядаємо праці, що висвітлюють природно-кліматичні умови, економічний розвиток та функціонування рекреаційної галузі.

Особлива увага в УРСР приділялася проблемі вивчення курортної рекреації, зокрема, аналізу процесів курортно-рекреаційного розвитку та економічних аспектів курортного використання курортно-рекреаційних систем.

Всі ці питання розглядалися в рамках наукової дисципліни «рекреаційна географія», що почала активно розвиватися в середині 70-х років ХХ століття.

Роль географії у вирішенні питань, пов'язаних з рекреацією, пояснюється тим, що рекреаційна діяльність територіально різна і тісно пов'язана з використанням природних умов.

Рекреаційна географія вивчає райони, в яких відбувається рекреаційна діяльність, оцінює природні умови та ресурси в рекреаційних цілях, розробляє заходи щодо збереження та поліпшення перспектив природного середовища для санаторно-курортного лікування.

У радянський період одним із перших відомих дослідників у галузі рекреації та туризму в Україні був Н. Крачило. Його монографія «Основи туризму» [83] опублікована в Києві в 1980 році і фактично є першим дослідженням з питань туризму. Також вагомий внесок у розвиток цієї науки зробили М.Багров, Л.Багрова [53], М. Нудельман [97], Н. Шалковський [123] та ін.

Їхні праці містять велику кількість місцевого фактичного матеріалу, висвітлюють тенденції в рекреаційній географії в контексті науки Радянського Союзу і важко виокремити інформацію, що стосується розвитку рекреаційної сфери, включаючи всі території України. Переважна більшість досліджень радянського періоду - це невеликі статті чи розділи книг, присвячені загалом санаторно-рекреаційній сфері, туризму і туристично-теоретичним аспектам. Іноді вони зачіпали проблем розвитку санаторного комплексу областей УРСР та окремих районів. Але здебільшого ці праці є ідеологічно упередженими, оскільки дослідники висвітлювали розвиток санаторно-курортного лікування з позицій правлячої КПРС.

В результаті багато проблемних питань залишились поза увагою радянських авторів: результати та значення санаторно-курортної політики; рівень матеріально-технічного та кадрового забезпечення у галузі охорони здоров'я та охорони здоров'я регіону; розвиток мережі санаторно-курортних закладів. А головне, не порівнювались результати розвитку санаторно-курортної сфери та регіональної політики на всіх територіях УРСР.

У період незалежності України продовжували працювати дослідники радянських часів, але також з'явилися і нові, котрі збагатили її новими різноплановими працями.

Саме з 90-х років починають розширюватися межі наукового вивчення санаторно-рекреаційних проблем, розробляються методологічні, історичні, економічні, географічні аспекти та формується методологічне розуміння цілісної структури, в тому числі розробка рекреаційного районування.

Після 1991 року географія рекреаційної діяльності змінилася. Виникли нові стандарти та уявлення про те, де і як відпочивати, формувалися і утвердилися нові рекреаційні потоки. З кінця 90-х років предметом вивчення рекреаційної географії стало вивчення просторових закономірностей та особливостей поведінки людини в процесі рекреаційної діяльності та розміщення рекреаційних об'єктів.

Значні зміни в розвитку рекреаційно-санаторної сфери туризму в Україні, пов'язані насамперед, з дисертаційними дослідженнями О. Бейдика [54], [55] та О. Любіцевої [83], а також публікацією монографічних видань.

У монографії «Рекреаційно-туристичні ресурси України: Методологія та методи аналізу, термінологія, районування», О. Бейдик систематизував основи рекреації та вдосконалив методологію дослідження туристичних лікувальних ресурсів, розширив розуміння їх структури; провів ресурсну оцінку адміністративно-територіальних суб'єктів України, та обґрунтував рекреаційне районування.

О. Любіцева в своєму дослідженні проаналізувала сучасну інфраструктуру туризму, історичний, культурний та природно-рекреаційний потенціал, запропонувала рекреаційно-туристичне районування та визначила сфери спеціалізації певних територій.

Окремим напрямком є дослідження щодо створення організаційної системи реабілітації та санаторно-курортного лікування в Україні. У дослідницькій галузі рекреаційної географії були проблеми вивчення організаційних форм курортного відпочинку. Акцент був зроблений на аналізі форм курортно-

рекреаційного розвитку та медичних аспектів використання лікувальних ресурсів та територіальних рекреаційних систем із оздоровчими властивостями, класифікації та типології курортів, вивченню природно-ресурсних особливостей геопросторової організації курортно-рекреаційних систем, включаючи окремі регіони.

Вагомий внесок у вивчення природно-ресурсного потенціалу Рівненської області зробили І. Коротун та Л. Коротун. Їх праця «Географія Рівненської області: природа, населення, господарство, екологія» [73], стала теоретичною основою для подальшого вивчення проблематики. Ю. Кушнірук [81] виділив засадничі поняття у вивченні рекреаційно-оздоровчого туризму в Україні та виявленні сучасних тенденцій і подальших перспектив розвитку краю. Н. Кравченко в своїй праці «Рекреаційне господарство Полісся: сучасний стан та перспективи розвитку» [74] висвітлила питання розвитку рекреаційного господарства на депресивних територіях Поліського регіону, в складі якого Рівненська область.

Позитивно оцінюючи науковий доробок вищезгаданих та інших авторів, слід водночас наголосити на тому, що проблема функціонування санаторно-рекреаційної сфери Рівненщини в пострадянський період не отримала належного висвітлення у вищевказаній літературі.

Метою магістерської роботи є комплексне вивчення функціонування санаторно-рекреаційної сфери Рівненщини в період з 1991 по 2019 роки та виокремлення в ній ролі таких санаторних комплексів як «Червона калина», «Горинь», «Хінники».

Для реалізації визначеної мети поставлено завдання дослідити:

- природно-кліматичні умови та рекреаційний потенціал, області;
- особливості формування оздоровчих підприємств в радянський період;
- стан формування системи здравниць в умовах соціально-економічної кризи 90-х рр.;

– особливості функціонування та розвитку санаторних комплексів «Червона калина», «Горинь», «Хрінники».

Об'єкт дослідження – санаторно-рекреаційна сфера України.

Предмет дослідження – функціонування санаторно-рекреаційної сфери Рівненщини 1991- 2019 років.

Хронологічні межі роботи охоплюють 1991-2019рр.

Географічні межі дослідження. Опрацьовані матеріали охоплюють територію Рівненської області.

Методологічну основу дослідження становлять принципи об'єктивності, науковості, історизму. Саме на їх основі було проаналізовано особливості становлення та розвитку санаторно-рекреаційної сфери. Превалюючими у дослідженні стали системний, структурно-функціональний та порівняльний методи, що дало змогу проаналізувати структурні елементи проблеми, а також визначити особливості різних напрямів розвитку рекреаційних об'єктів України та Рівненщини.

Використання системи методів виходить із ідей діалектики про нерозривну єдність аналізу та синтезу, поєднання історичного та логічного способів дослідження. Серед застосованих нами методів можемо виділити: аналіз та синтез – для опрацювання статистичних матеріалів стану та розвитку рекреаційно-санаторної сфери області; конкретизація та узагальнення при написанні висновків до підпунктів та загальних висновків, конкретно – історичний метод, історико-критичний – для виділення ключових аспектів особливостей розвитку сфери рекреації області; історико-порівняльний для визначення особливостей розвитку сфери рекреації в різні історичні періоди.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлена сукупністю поставлених завдань і засобами їх розв'язання. Вона визначається відсутністю в українській історіографії спеціально узагальнюючих праць із вказаної тематики у запропонованих хронологічних межах і полягає в спробі вперше комплексно дослідити функціонування санаторно-рекреаційної сфери Рівненщини у період незалежності України.

Практичне значення роботи полягає в тому, що її результати можуть бути використаними при написанні узагальнюючих праць з історії санаторно-рекреаційної сфери України, у процесі проведення краєзнавчих уроків у загальноосвітніх навчальних закладах, у пропагандистських і рекламних цілях, тощо.

Джерельну базу дослідження можна поділити на такі групи: 1) законодавчі опубліковані матеріали, які відображають еволюцію нормативної організації процесів функціонування санаторної сфери, це стосується і правових актів радянського періоду, таких як Декрет РНК РРФСР «Про лікувальні місцевості загальнодержавного значення» від 20 березня 1919 р. [8], Декрет «Про будинки відпочинку» від 13.05.1921 р. [9], Постанова Ради Міністрів СРСР від 10 березня 1960 р. «Про передачу профспілкам санаторіїв і будинків відпочинку» [33], Постанова Ради Міністрів СРСР від 5 вересня 1973р. «Про затвердження Положення про курорти» [32]. За ними ми можемо прослідкувати еволюцію оформлення законодавчої бази організації лікувального комплексу. Та її реформування в період незалежності, зокрема до уваги беруться такі акти: Закон України «Про курорти» [37], Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Загального положення про санаторно-курортний заклад» [35].

2) статистичні, довідкові матеріали та інші опубліковані документи, які містять інформацію про фактичний стан питань лікувальних підприємств області; Перш за все, слід відзначити важливість для реалізації завдань дослідження Статистичний щорічник Рівненської області (1998-2019pp.), [42, 43, 44, 45, 46, 47, 48]. Статистичний бюлетень санаторно-курортного лікування, організований відпочинок та туризм в Україні [41]. Крім того, важливим джерелом статистичної інформації для дослідження став офіційний веб-портал Головного управління статистики у Рівненській області [7], який дав можливість науково-виважено використати інформацію про статистичні показники діяльності закладів оздоровлення та їх відвідувачів за 2000-2017 рр.

Також до цієї категорії можна включити «Доповіді про стан навколишнього природного середовища в регіоні» [11, 12] та «Аналіз стану

економічного та соціального розвитку Рівненської області за 2014-2018 рр.» [4]. Включно зі звітною інформацією та довідками про роботу лікувально-оздоровчих підприємств [2], [3], [42].

3) матеріали науково-популярних та медичних спеціальних періодичних видань, які містять важливий і різноманітний матеріал зокрема це журнал «Український туризм» [5], [19] «Голос України» [1], [22], [40], «Вісті Рівненщини» [23]. В яких розміщуються публікації щодо актуальних подій та проблем які виникають у функціонування здравниць.

4) епістолярна спадщина: спогади та інтерв'ю. Заслужують на безперечну увагу спогади головного лікаря санаторію «Червона калина» - Миколи Сивого [5], [6], [26].

Апробація результатів дослідження. Положення магістерської доповідалися на 2 наукових конференціях зокрема: II Міжнародній науково-практичній конференції «Концептуальні шляхи розвитку науки та освіти», (Львів, 3–4 жовтня 2020 р.); II Науково-практична конференція «Інноваційні наукові дослідження: світові тенденції та регіональний аспект», (Харків, 27-28 листопада 2020 р.)

Структура магістерської роботи зумовлена метою й завданнями дослідження і складається з титульного аркуша, анотації, змісту, трьох розділів поділених на 7 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (108 позицій). Загальний обсяг роботи 83 сторінки, список використаних джерел – 8 сторінок.

РОЗДІЛ І. ФОРМУВАННЯ САНАТОРНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ

1.1. ПРИРОДНО-КЛІМАТИЧНІ УМОВИ

Першочерговим завданням нашого дослідження є визначення природно-кліматичних умов Рівненської області та основи формування курортного господарства регіону.

Регіон розташований на північному заході України. Його площа становить 20051 км², що становить 3,1% від загальної території України. На території розташовано 16 адміністративних районів та чотири міста обласного підпорядкування: Рівне, Дубно, Вараш, Острог. Всього в області 1027 населених пунктів, із них 11 міст, 16 населених пунктів міського типу, 1000 сільських поселень. Станом на 1 січня 2019 року в області проживало 1162,7 тис. осіб, а також територія багата на ландшафти, культурні ресурси, історичні пам'ятки та має сприятливі умови для відпочинку.¹

Характерною особливістю географічного положення регіону є загальна рівнинність його поверхні з невеликим нахилом з півдня на північ, що вплинуло на напрямок основних водних шляхів, створивши сприятливі умови для утворення широких заболочених територій та відобразившись на природі поселення та землеробство. Клімат помірний континентальний: м'яка зима з частими відлигами, тепле літо, середньорічна кількість опадів - 600-700 мм. Зима настає наприкінці листопада, а стійкий сніговий покрив формується в останні дні грудня - першу декаду січня. Літо, яке настає наприкінці травня, триває до вересня. Це період найвищих температур повітря та ґрунту, опадів та дозрівання врожаю. Ясна, прохолодна рання осінь погода встановлюється на початку вересня.²

Регіон геоморфологічно розділений на три частини: Полісся, Волинське лісове плато та Мале Полісся, розташоване на півдні, між містами Радивилів та

---

¹ Доповідь про стан навколишнього природного середовища в Рівненській області 2017 р. Рівненська ОДА. Рівне. 2018. С. 3

² Масовець Б. Агрокліматичний довідник по Рівненській області. Довідкове видання. Кам'янець-Подільський. 2012. С.77

Острог, де воно вклинено відрогами Подільської височини з висотою понад 300 м над рівнем моря. Розташування Рівненської області на кордоні Східноєвропейської платформи та Карпатської геосинклінальної області спричинило бурхливий та неоднозначний хід геологічної історії, що відбилось у неоднорідності тектонічної будови та формуванні досить складного комплексу геологічних копалин. Територія області розташована в межах двох великих платформних споруд - Українського щита та Волинсько-Подільської плити, і лише невелика територія на північно-східній околиці Рівненської області лежить у межах Прип'ятської западини. Мінерально-сировинна база регіону складається з корисних копалин паливно-енергетичного спрямування (торф), дорогоцінного каменю (бурштину), базальтової сировини для виробництва мінеральної вати та волокна, сировини для виробництва будівельних матеріалів (цемент, скло, будівельна крейда, будівельний камінь та ін.), прісні та мінеральні підземні води. В області понад 600 родовищ корисних копалин, які представлені 18 видами. На державному балансі запасів корисних копалин зареєстровано 365 родовищ (у тому числі 11 комплексних), з яких 124 експлуатуються. В області функціонує понад 120 гірничо-збагачувальних підприємств.³

Рівненська область має унікальну базальтову сировину, виробництво якої в регіоні становить 100 відсотків від загального обсягу виробництва в Україні. Також тут розвідано 9 родовищ бурштину, промислові запаси яких складають понад 400 тон, чотири з яких експлуатуються: Клесівське (район Пугача) - ДП "Бурштин України", "Володимирець Схід" - ТОВ "Сонце Ремесло", "Золотий"- ТОВ ЕД. МЕТ" та "Каноничі" – ТОВ "Інклюзія-8". Офіційне виробництво бурштину в 2017 році становило 2,5 тони. Потенційні запаси бурштину в регіоні складають понад 1500 тон.⁴

Управління водними ресурсами є складовою господарського комплексу регіону і має значний вплив на розвиток та розміщення продуктивних сил. Показники водних ресурсів на квадратний кілометр території та на душу

---

³ Коротун І. Географія Рівненської області. Природа, населення, господарство, екологія. Рівне. 1996. С. 79

⁴ Мельничук В. Бурштин Полісся. Довідник. Рівне. НУВГП, 2018.С.45

населення області в 1,3 та 1,9 рази перевищують середній показник по Україні. В області 171 річка (довжина більше 10 кілометрів), загальна протяжність яких становить 4459 км, з них одна велика – Прип'ять, шість середніх (Стир, Іква, Горинь, Случ, Ствіга, Лев) та 164 малих річки. В області 18 річок міжрегіонального та міждержавного значення, всі річки належать до басейну правої притоки Дніпра - річки Прип'ять.⁵ Та 150 озер, загальна площа яких становить 29,5 кв. кілометрів, загальний об'єм води - майже 93,1 млн куб. метрів. Серед найбільших - Нобель (4,99 кв. Км), Біле (4,53 кв. Км) та Острівське (1,12 кв. км). Тут є 12 водосховищ загальною площею 29,3 тис. га і загальним обсягом води 46,8 млн. куб. метрів. Найбільші водосховища - Хрінніцьке (на річці Стир) та Млинівське (на річці Іква). Ставки займають площу 8,5 тис. га і накопичують 93,4 млн. куб. метрів води. Більше тисячі водойм здані в оренду для потреб риболовлі.⁶

За обсягом водозабору у 2018 році Рівненська область посідає 13 місце в Україні попереду Полтавської, Вінницької, Хмельницької, Сумської, Тернопільської, Чернівецької, Волинської, Житомирської, Закарпатської та Івано-Франківської областей. Найбільшими споживачами водних ресурсів на Рівненщині є промисловість, тоді як енергетичний сектор споживає близько 82 відсотків споживання води у цій галузі. У сільському господарстві основним споживачем є ставкове рибальство, частка сільськогосподарського водопостачання порівняно невелика. За рівнем водокористування область посідає 13 місце, випереджаючи всі західні регіони України. Рівненщина є однією з небагатьох в Україні, яка використовує лише питні води для пиття. За прогнозними даними, запаси підземних вод становлять 1314,9 млн куб. метрів на рік.⁷

---

⁵ Доповідь про стан навколишнього природного середовища в Рівненській області 2017 р. Рівненська ОДА. 2018. С.154.

⁶ Волошин І. Туристичні ресурси України з атласом туристичних мандрівок: довідкове видання. Львів. 2015. С.143

⁷ Коротун І. Географія Рівненської області. Природа, населення, господарство, екологія. Рівне. 1996. С. 47

Річки області належать до басейну Прип'яті і живляться переважно талими сніговими водами, меншою мірою ґрунтовими водами та опадами. Найбільші з них - Стир з притокою Іква, Ствига зі притокою Льва, Горинь та її притока Случ. Основний напрям течії - з півдня на північ - зумовлений загальним занепадом території від Волинського лісового плато до Поліської низовини.⁸ Озера використовуються для відпочинку, риболовлі. Водно-болотні угіддя розповсюджені по всьому регіону, більшість із них - низинні, рідше - перехідні та нагірні. Слід зазначити, що заболочування води є дуже нерівномірним і коливається від 40% на півночі до 2-3% на півдні. Така кількість озер та річок дозволяє розвивати більшість видів відпочинку та оздоровлення на Рівненщині, пов'язаних із використанням водних та рекреаційних ресурсів.⁹

Водні ресурси регіону мають значний нереалізований потенціал і в подальшому можуть слугувати основою для будівництва будинків та баз відпочинку, пансіонатів та створення на їх берегах короткотермінових рекреаційних зон.

Для потреб відпочинку основними показниками лісових ресурсів є видовий склад лісових насаджень та їх вікова структура. Мікроклімат ділянки та рекреаційний комфорт певною мірою залежать від біологічних особливостей деревних порід або поєднання різних рослинних груп та чагарників. Лісовий фонд області становить 805,8 тис. га, або 40,2 відсотка території області. Ліси в регіоні розподілені нерівномірно, переважно зосереджені в його північній частині. Лісистість у різних районах області коливається від 5,7 відсотка в Гощанському районі до 57,2 відсотка в Рокитнівському районі. Середній лісистість на душу населення становить 0,89 га. Середній вік дерев у лісах Рівненської області становить 53 роки. Загальний запас деревостанів становить 133,1 млн куб. метрів, включаючи хвойні лісові насадження - 94,6 млн куб. метрів. У лісовому покриві хвойні становлять 65,4 відсотка, помірно- хвойні - 23,8 відсотка, листяні - 10,8 відсотка. Ліси області поділяються на чотири

---

⁸ Стельмах В. Природні та історико-культурні рекреаційні об'єкти Рівненщини. *Вісник львівського університету*. Львів. 2013. С. 94

⁹ Коротун І. Географія Рівненської області. Рівне 1996. С. 77

категорії охорони: екологічні, наукові, історичні та культурні цілі - 78,3 тис. га, рекреаційні та оздоровчі - 66,9 тис. га, захисні - 53,6 тис. га, експлуатаційні - 599,7 тис. га. Середній запас на 1 га лісистих площ становить 208 куб. метрів. Середньорічний приріст деревини становить 3,9 куб. метрів на гектар. Через несприятливі кліматичні умови (аномально тепла зима та літні посухи) за останні роки в регіоні збільшилася площа соснових насаджень. Станом на 1 січня 2019 року таких земель було близько 11 тис. га.¹⁰

Велике рекреаційне значення має здатність лісів виділяти кисень та леткі кислоти та поглинати вуглекислий газ. У районі ростуть черешаті дуби та граб, які належать до першої групи фітонцидності; сосна звичайна, ліщина, береза, вишня, малина, належать до другої групи фітонцидів. Фітонцидні якості насаджень забезпечують зменшення кількості бактерій і мікробів у лісовому повітрі, покращують санітарно-гігієнічні умови відпочинку. Оптимізація рекреаційного лісокористування в регіоні повинна здійснюватися шляхом рекреаційного зонування лісового фонду, тобто поділу території відповідно до природно-економічних умов залежно від особливостей та перспектив рекреаційного господарства.¹¹

Лісовий масив займає провідне місце в структурі природних ресурсів регіону і може задовольнити різні потреби відпочиваючих у короткостроковому, тривалому відпочинку, лікуванні, реабілітації.

Ґрунтовий покрив області неоднорідний. Найпоширеніші дерново-підзолисті, підзолисті, дернові, торф'яні та торф'яно-болотні ґрунти. Дерново-підзолисті, характерні для Полісся. Південь регіону представлений дерновими та торф'яно-болотними ґрунтами. У лісах нагір'я утворилися світло-сірі ґрунти та опідзолені чорноземи, майже всі вони розорані. Флора регіону включає понад 1,6 тис. Видів вищих рослин. У рослинності переважають ліси та інші лісисті ділянки. На Поліссі найпоширеніші соснові та с осново-дубові ліси, на

---

¹⁰ Генсірук С. Лісові ресурси України, їх охорона та використання. Київ. Наукова думка, 2013. С.203

¹¹ Чабанчук В. Використання поліських лісових ландшафтів Рівненщини у рекреації та туризмі. Рекреаційна географія і туризм. 2015. №. 2. С. 149

Волинській лісовій плато - переважно листяні ліси, а на Малому Поліссі - дубово-соснові ліси з багатшим, ніж на Поліссі, трав'яним покривом.¹²

Фауна характерна для лісової зони і широко представлена ссавцями, птахами, плазунами, земноводними, круглоротими та рибами. Поліська зона характеризується її великим різноманіттям, серед представників якої є рідкісні в сучасній Україні представники хребетних (лось, рись, глухар, тетерев, тетерев та ін.). У лісостеповій зоні регіону зростає кількість зайців, лисиць, малих гризунів та дощових черв'яків, проте видовий склад лісової фауни набагато бідніший, ніж у лісах Полісся (частіше зустрічаються лише білки, куниці лісові, вовки та кабани зустрічаються рідше).¹³

Рівненська область має значний потенціал мінеральних вод, серед яких найпоширенішими є «хлоридно-натрієва питна вода миргородського типу, запаси якої розвідані в селах Жобрин Рівного, Малий Мидськ Костопільського, Степан Сарненського районів та Острозького. На Жобринському, Маломидському та Острозькому родовищах здійснюється промисловий розлив мінеральних, лікувальних та столових вод, для внутрішнього використання. Існуючі погодно-кліматичні характеристики посилюють вплив сезонності на функціонування рекреаційного господарства регіону: вони можуть бути перешкодою для цілорічного здійснення певних видів курортно-рекреаційної та туристичної діяльності та створювати незручності під час сезонного функціонування промисловості.¹⁴

Останнє може суттєво вплинути на потенціальний вибір жителів та туристів з інших регіонів для місця відпочинку, а отже, і на розподіл внутрішніх туристичних потоків. Однак це не може заважати розвитку рекреаційної економіки на Поліссі.

Клімат Полісся є найбільш сприятливим для відпочинку та лікування людей, чиї організми пристосовані до сезонних ритмів та помірного клімату.

---

¹² Генсірук С. Географія лісових ресурсів України. Київ: Світ, 1995. С.82

¹³ Кучер П. Геопросторове поширення та характеристика природно-заповідного фонду Рівненської області. 2016. С. 213

¹⁴ Колесник Е. Мінеральні води України. Київ. 2015. С. 423

Загальновідомо, що у людей із ослабленим організмом із зміною клімату (навіть якщо це позитивно впливає у південних регіонах України) замість очікуваного ефекту для здоров'я спостерігається погіршення здоров'я. Так, кліматичні ресурси Волинської, Рівненської та Житомирської областей оцінюються у 2 бали (за 5-бальною шкалою), сусідніх областей Чернігівської - 3. Львівська та Чернівецька області - регіони розвитку інтенсивного відпочинку - мають по одному балу.¹⁵

Згідно з рекомендаціями фахівців, клімат регіону має бути корисним пацієнтам з дихальною, травною системою, людям із порушеннями обміну речовин, захворюваннями нервової та серцево-судинної систем. Найбільш сприятливий період для медичної рекреації на Поліссі - з червня по вересень, а в його південних районах - з травня по жовтень. Комфортні умови для аеротерапії спостерігаються протягом 95% зимових днів, а також у липні-серпні. Останні місяці особливо показані для геліотерапії.¹⁶

Тому сприятливі кліматичні, лісові, бальнеологічні ресурси дають підстави говорити про перспективи розвитку такої рекреаційної діяльності, як оздоровчий туризм, і немає сфер, які слід виключати з рекреаційного використання через надзвичайно несприятливі погодні та кліматичні умови. Серед пріоритетних заходів щодо оптимізації санаторного господарства регіону в подальшому створення кадастру природних ресурсів області. Це дозволить розширити географію корисних покладів, подолати диспропорції в існуючому освоєнні природних та рекреаційних ресурсів, раціонально використовувати їх, а також урізноманітнити спектр послуг у діючих санаторіях регіону.

Але слід зазначити, що значна ресурсна база не завжди створює високий потенціал. Це доводить, що великий санаторій зі значними ресурсами може мати менший інноваційний потенціал, ніж невелике підприємство, що складається з команди новаторів та однодумців. Ресурсна база санаторно-курортного комплексу є лише основою його інноваційного розвитку.

---

¹⁵ Бейдик О. Рекреаційно-туристські ресурси України. Київ. 2001 С.195

¹⁶ Руденко В. Географія природно-ресурсного потенціалу України. Львів. Світ, 2013. С. 158

Окрім рекреаційно-терапевтичної складової, формування сфери санаторно-курортних послуг включає також 7 основних складових: інфраструктуру, фінансову, медичну, матеріально-технічну, трудову, інвестиційну, маркетингову.¹⁷

Для того, щоб розглянути історичний розвиток та функціонування санаторно-курортного комплексу, необхідно спочатку з'ясувати загальнотеоретичні поняття такі як «санаторно-рекреаційна сфера» та «розвиток санаторно-курортного комплексу», щоб повністю зрозуміти проблему.

Соціальні умови життя людей, пов'язані з їх роботою, інформаційні та інтелектуальні навантаження викликають фізичну та психологічну втому, емоційні стреси. У зв'язку з цим зростає потреба у використанні так званих рекреаційних ресурсів, існує потреба у розвитку діючих рекреаційних підприємств, що забезпечують відпочинок, туризм, лікування, оздоровлення та становлять рекреаційний комплекс країни.¹⁸

За радянських часів такі відомі вчені, як М. Лемешев, Н. Мироненко, В. Мамутов, І. Твердохлебов та ін., вивчали сферу рекреаційного лікування.

Так, Н. Мироненко та І. Твердохлебов дали таке визначення терміну «рекреація – це сукупність явищ і відносин, що виникають в процесі використання вільного часу для оздоровчої, пізнавальної, спортивної і культурно-розважальної діяльності людей на спеціалізованих територіях, що знаходяться за межами населеного пункту, який є місцем їх постійного проживання» яке є місцем їх постійного проживання».¹⁹

Пізніше Н. Реймерс у своїх працях розглядав рекреацію тотожну понятті відпочинку як «відновлення здоров'я та працездатності поза мім проживання, на природі або під час туристичної подорожі, пов'язаної з відвідуванням визначних

---

¹⁷ Краєвська А. Рекреаційні ресурси санаторно-курортних підприємств: сутність та перспективи використання. Вінниця, 2013. С. 45.

¹⁸ Мацола В. І. Рекреаційно-оздоровчо-туристичний комплекс (питання теорії, методології, практики). Львів. 1998. С. 76.

¹⁹ Мироненко Н. С. Рекреационная география. Москва. 1981. С.8

місць (національних парків, природних, архітектурних, історичних пам'ятники, музеї тощо)».²⁰

Досліджуючи організацію рекреаційної діяльності, К. Сочка стверджує, що рекреація - це «відновлення фізичних і духовних сил, витрачених людиною в процесі праці, навчання, а також різних видів людської діяльності у вільний час, спрямованої на відновлення сил і задоволення соціальних та особистих потреб».²¹

У сучасній екологічній енциклопедії рекреація (від лат. *recreatio* - відновлення) визначається як «система діяльності, пов'язана з використанням вільного часу людини для відновлення, а також культурні, пізнавальні та спортивні заходи за межами місця проживання».²² Проаналізувавши основні позиції дослідників потрібно зазначити, що відпочинок слід розглядати як систему оздоровчих, пізнавальних, спортивних та культурно-розважальних заходів, спрямованих на відновлення фізичних та духовних сил людини шляхом раціонального використання рекреаційних ресурсів, як передумову розвитку рекреації.

Хоча в науці не існує загально визнаної класифікації рекреаційних функцій, вони поділяються на 3 функції:

1) медико-біологічна, що полягає у санаторно-курортному лікуванні та реабілітації;

2) соціально-культурна - провідна функція відпочинку. Як пов'язана з туризмом, що відкриває великі можливості для спілкування людей з природними, культурними, історичними та соціальними цінностями своєї країни та країн світу;

3) економічна - просте і розширене відтворення робочої сили.²³

Завдяки відпочинку підвищується працездатність, збільшується тривалість періоду підтримання повної працездатності, що призводить до збільшення фонду

---

²⁰ Реймерс Н. Природопользование: словарь-справочник. Мысль, 1990. С. 449

²¹ Сочка К. Організація рекреаційної діяльності : матеріали до курсу лекцій. Ужгород, 1997. С. 4

²² Екологічна енциклопедія : у 3 т. Т. 3. Київ. Центр екологічної освіти та інформації, 2008. С. 189

²³ Мазур Ф. Соціально-економічні умови розвитку рекреаційної індустрії (на прикладі Карпатського регіону). Київ. 2005. С. 35

робочого часу за рахунок зменшення захворюваності та підвищення життєвих сил.²⁴ Рекреація виконує також інші функції: по-перше, сприяє розвитку економічної структури певної частини країни; по-друге, завдяки відпочинку, зайнятість населення збільшується за рахунок рекреаційних послуг у галузях, безпосередньо пов'язаних з цим; і по-третє, відпочинок істотно впливає на структуру балансу грошових доходів і витрат населення на користь рекреаційних зон та країни в цілому.

Із розвитком суспільного виробництва, його інтенсифікація збільшує роль відпочинку для відродження та розвитку життєвої сили людини, витраченої в процесі праці. Це вимагає поєднання певних умов та ресурсів, а також організації їх використання. Саме рекреаційні підприємства здійснюють таку діяльність, спрямовану на створення та розвиток умов для відпочинку: лікування, відновлення фізичного та духовного стану.²⁵

Всі ці підприємства та суміжні структури утворюють особливу галузь національного господарства - рекреаційну економіку або багатофункціональний рекреаційний комплекс, який можна розділити на три групи:

- 1) медична та оздоровча (санаторно-курортне лікування та реабілітація);
- 2) пізнавальний (туризм);
- 3) економічні (регенерація праці, сфера економічної діяльності).²⁶

Останнім часом рекреаційна діяльність підприємств, включаючи санаторно-курортне лікування, відпочинок, туризм, альпінізм та інші види діяльності, набуває все більшого значення.

І саме для неї використовуються ресурси - природні та техногенні процеси та явища, що можуть бути використані для задоволення потреб населення та організації рекреаційного господарства. Рекреаційні ресурси є важливою складовою природного потенціалу, їх роль у формуванні сучасного природокористування постійно зростає. Певною мірою вони впливають на територіальну організацію рекреаційної діяльності, формування рекреаційних

---

²⁴ Ветитнев А. Курортное дело: учебное пособие. Москва. 2006. С. 97

²⁵ Комарова Н. Геоэкология и природопользование. Москва, 2007. С. 149

²⁶ Рудский В. Основы природопользования. Москва, 2007. – 271 с.

зон та центрів, їх спеціалізацію, економічну ефективність та є передумовою розвитку охорони здоров'я. Відпочинок - це процес, заснований на відпочинку людей у вільний час і охоплює певні види діяльності, пов'язані з туризмом, оздоровчими, оздоровчими та спортивними цілями.²⁷

Кожен вид певною мірою окремий і може бути організований незалежно від інших рекреаційних заходів. Водночас через велику кількість спільних ознак доцільно вивчати їх як єдиний об'єкт господарської діяльності - рекреаційну діяльність. Відпочиваючі - це все населення, що проживає в певній місцевості, в регіоні, країні, а також те, хто проживає за межами країни і хоче організувати свою дозвілєву діяльність у спеціально відведених місцях для задоволення потреб у відновленні, оздоровленні, лікуванні або когнітивних діяльність.

Тривалість рекреаційних заходів може бути короткостроковою (1-2 дні), середньостроковою (до 7 днів) і тривалою (більше 7 днів).

Виходячи з вільного вибору населенням виду рекреаційної діяльності, місця та тривалості її здійснення, можна виділити такі види відпочинку:

- внутрішня - це діяльність людини поза її постійним місцем проживання в межах регіону чи країни;

- іноземна (в'їзд) - це діяльність нерезидентів, у спеціально відведеному районі в межах країни, громадянами якої вони не є;

- закордонна (вихід) - це діяльність осіб-резидентів країни в межах спеціально відведених територій регіону та країни за межами країни походження та їх оточення;

- прикордонна рекреація - це рекреаційна діяльність людей, які проживають у прикордонних районах з метою відпочинку у спеціально відведеному районі протягом періоду, що не перевищує 24 годин.²⁸

---

²⁷ Бейдик О. Словник-довідник з географії туризму, рекреалогії та рекреаційної географії. Київ. 1997. С.18

²⁸ Добуш Ю. Тенденції розвитку ринку рекреаційних послуг. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. 2009. С. 62

Весь набір людей, які здійснюють рекреаційні заходи з відповідною метою в межах регіону чи країни у спеціально відведених районах, використовуючи природні рекреаційні ресурси та умови, можна класифікувати як відвідувачів.

За характером рекреаційної діяльності можна виділити вітчизняного відпочиваючого, іноземного відпочиваючого, іноземного відпочиваючого. Домашні відпочиваючі організують свою рекреаційну діяльність у регіоні чи країні, громадянами якої вони є. Іноземні (в'їзні) відпочиваючі є громадянами інших країн, здійснюють рекреаційну діяльність за межами країни проживання. Ці люди, які відвідують Україну для відпочинку.²⁹

Мета рекреаційної діяльності збігається з видами рекреаційної діяльності та її функціональним призначенням. Враховуючи це, відпочиваючих можна розподілити для здійснення їх діяльності:

- санаторно-курортне призначення - відпочинок або лікування, медична реабілітація, профілактика захворювань, лікування відповідно до основного профілю захворювання;

- лікувально-оздоровча - мета - профілактика захворювань, загальне оздоровлення організму, лікування окремих органів чи систем людського організму, повне лікування;

- спорт - відпочинок, пов'язаний з участю у спортивних змаганнях та заходах;

- пізнавальний - відпочинок, пов'язаний з подорожами та відвідуванням культурно-історичних пам'яток та місць.³⁰

Рекреаційна діяльність населення передбачає споживання не тільки основних послуг, що пропонуються їм у сфері відпочинку, а й товарів та послуг, що пропонуються інфраструктурою та іншими суміжними галузями. Тому весь

---

²⁹ Гулич О. Екологічно збалансований розвиток курортно оздоровчих територій: питання теорії і практики. Львів, 2007. С.145

³⁰ Мамутов В. Рекреация: социально-экономические и правовые аспекты: монография. Київ. 1992. С. 34-35

набір товарів та послуг, які споживачі відпочиваючих для задоволення своїх рекреаційних потреб, буде вважатися рекреаційним споживанням.³¹

Поняття "санаторно-курортний комплекс", в основі відпочинку та туризму в якому закладено щонайменше три основні компоненти, а саме: поняття "курорт", "санаторій", "санаторно-курортний комплекс". Основною з цих трьох складових є поняття «курорт» та «санаторій». Санаторій - це лікувально-профілактичний заклад, який призначений для лікування хворих з використанням насамперед природних факторів: мінеральних вод, грязі, клімату, морських купань.³²

Як лікувально-профілактичний заклад, розташований у районі, робота якого спрямована на надання комплексу профілактичних, оздоровчих та інших подібних послуг, його можна розглядати як окрему установу, що забезпечує відповідне лікування та профілактику та оздоровлення послуги населенню.

На рівні Рівненщини санаторно-курортний комплекс є сукупністю усіх санаторних підприємств та інших суб'єктів господарювання, баз відпочинку, що діють в регіоні, мають єдине призначення та впливають на соціально-економічну ситуацію в регіоні, через рух грошових потоків, матеріальних та людських ресурсів.

1.2. Становлення в радянську добу

Від самого початку існування радянської держави важливість розвитку та стабільності курортної сфери, її доступність для різних верств населення постійно наголошувалась і закріплювалась у відповідних державних актах. Так, у цей час були прийняті постанови РНК РРФСР "Про медичні місця загальнодержавного значення" від 20.03.1919 р.³³ та "Про будинки відпочинку"

---

³¹ Стеченко Д. Наукові аспекти економічної діагностики природно-рекреаційного потенціалу регіону. *Формування ринкових відносин в Україні* №1. 2010, С. 138

³² Стафійчук В. Рекреалогія. Київ, 2006. С.22

³³ О лечебных местностях общегосударственного значения. Декрет Совета Народных Комиссаров РСФСР от 20 марта 1919 г. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://istmat.info/node/37912>

від 13.05.1921 р.³⁴ Вони встановлювали основні принципи санаторно-курортного лікування, охорони природних ресурсів, націоналізації курортів країни. Та вперше затвердили санаторно-курортне лікування як вид лікарської допомоги. Курорти стали власністю держави і охоронними зонами, а всі їхні «землі, парки, степові і водні простори» перейшли з ведення Народного комісаріату землеробства до Народного комісаріату охорони здоров'я»³⁵, в тому числі УРСР, як частини Радянського Союзу.

Санаторно-курортне господарство - група спеціалізованих будівель та споруд з відповідною матеріальною та сервісною підтримкою, які призначені для задоволення потреб населення в лікуванні та відпочинку. До санаторіїв належать санаторії та пансіонати з лікувально-профілактичними закладами, бази відпочинку, а також дитячі заклади оздоровлення.³⁶

На території природно-географічного регіону Полісся, який включає частину Волинської, Житомирської, Рівненської та частини Чернігівської областей, перші рекреаційні споруди з'явилися тут у міжвоєнний, радянський період.

У довоєнні часи в УРСР мережа санаторіїв та здравниць була значно розширена, але економічні фактори та загроза війни не дозволили державі вкладати в їх розвиток значні фінансові та інші економічні ресурси, а приватному сектору після розпаду НЕПу майже припинив своє існування. У Волинському воєводстві як адміністративно-територіальній одиниці в складі Речі Посполитої (1921-1939), до якої входила сучасна Рівненська область, у міжвоєнний період, центрами медичного та оздоровчого туризму були санаторії та здравниці.³⁷

---

³⁴ Декрет СНК РСФСР от 13 мая 1921 года О домах отдыха. Собрание узаконений и распоряжений правительства за 1921 г. Управление делами Совнаркома СССР. 1944. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://istmat.info/node/45727>

³⁵ О лечебных местностях общегосударственного значения : Декрет СНК РСФСР от 20 марта 1919 г. Собрание узаконений и распоряжений Рабочего и Крестьянского Правительства. 1919. № 19. Ст. 231. . [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://istmat.info/node/37912>

³⁶ Словник термінів та понять з економічної і соціальної географії України. Упорядники Немець Л., Заволока Ю. Харків, 2011. С. 84.

³⁷ Ковальчук Т. Регіональний туризм у Польській республіці в міжвоєнний період: Волинське воєводство: автореф. дис.канд. іст. наук: 07.00.02. Нац. ун-т «Києво-Могилян. акад.». Київ, 2012. С.13

Один з перших таких закладів було відкрито поблизу села Гути Степанської (Костопільський повіт) у 1930 році під назвою «Солоне болото». На своїй території санаторій містив джерело з цілющою мінеральною водою, родовища грязі, дуже цінні для оздоровчих процедур, а також солоне болото зі значним вмістом розсолу. У міжвоєнній Європі такий санаторій існував лише у Швейцарії. Про його популярність свідчить кількість відвідувачів: у 1936 році санаторій в Гуті Степанській відвідали 455 осіб, у 1937 році - 543. Були розташовані медичні та оздоровчі установи, що спеціалізуються на лікуванні та профілактиці туберкульозу та інших респіраторних захворювань у Маневичах (Ковельський повіт) та передмісті Острога. Крім того, в Яновій Долині (Костопільський район) та біля Шацьких озер були санаторії.³⁸

Друга світова війна практично знищила переважну більшість санаторіїв, ті що не потрапили під окупацію і бомбардування, стали тиловими госпіталями, займалися реабілітацією поранених, після війни лікувальні заклади почали швидко відновлюватись.³⁹

Полісся, маючи насамперед зручне географічне положення, а також сприятливі кліматичні умови порівняно з північними регіонами СРСР, багатими природними та соціально-економічними рекреаційними ресурсами, лідирувало у більшості показників розвитку рекреаційних об'єктів, але у Рівненській області потужний природний та рекреаційний потенціал не використовувався повною мірою.

Організація санаторно-курортного лікування отримала широке розповсюдження у післявоєнні часи. Цьому сприяла Постанова Ради Міністрів УРСР від 23 квітня 1960 р. № 606 «Про передачу санаторіїв та будинків відпочинку Міністерства охорони здоров'я СРСР».⁴⁰ Міністерство охорони

---

³⁸ Ковальчук Т. Регіональний туризм у Польській республіці в міжвоєнний період: Волинське воєводство: автореф. дис..канд. іст. наук: 07.00.02. Нац. ун-т «Києво-Могилян. акад.». Київ, 2012. С.15

³⁹ Полторанов В. Здравниці профсоюзів СРСР: Курорти, санатории, пансионаты, дома отдыха. Москва. 1986. С.46

⁴⁰ Постанова Ради Міністрів Української РСР Про передачу профспілкам санаторіїв і будинків відпочинку Міністерства охорони здоров'я УРСР від 23 квітня 1960 р. № 606. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

здоров'я СРСР передало до Української республіканської ради профспілок: усі існуючі госпрозрахункові санаторії протитуберкульозного спрямування із загальною кількістю 73 закладів на 23 586 ліжок, 92 будинки відпочинку на 20 997 ліжок, 8 санаторіїв на 1510 ліжок, курортні клініки, якими керувало Головне управління курортів, санаторії та будинки відпочинку Міністерства охорони здоров'я СРСР, а також санаторії, (крім тубдиспансерів) та будинки відпочинку.

Таким чином, майже всі санаторії Радянської України були передані у користування профспілкам. Санаторно-курортні путівки виділяли профспілки, які розподіляли їх за наявності медичних показань для оздоровчого лікування з рекомендаціями щодо його проходження (форма № 070/у). Фінансування здійснювалось за рахунок профспілок і частково Міністерством соціальної політики.⁴¹

У 60-70-х роках ХХ століття в результаті передачі курортів профспілкам України бурхливо розвивалися санаторії. Найпотужнішою системою практичного використання природних лікувальних факторів була і залишається санаторно-курортна мережа профспілок України.

Основи організації та діяльності курортів, вимоги до охорони природних лікувальних факторів санітарного стану, їх спеціалізації, порядок визначення окремого району курортом загальносоюзного, республіканського або місцевого значення, встановлення кордонів курортів, затвердження проєктів регіонального планування та генеральних планів останніх з 1973 р., регламентованих постановою РМ СРСР «Про затвердження Положення про курорти»⁴². Її прийняття дозволило уніфікувати всі положення, що були сформульовані в законах та нормативних актах колишнього Радянського Союзу та союзних республік про санаторії. Подальший крок у розвитку санаторно-курортного лікування був зроблений після прийняття в 1982 р. Постанови ЦК КПРС, РМ

---

⁴¹ Субота М. Економічне регулювання і соціальне спрямування розвитку курортної діяльності. Кам'янець-Подільський, 2015. С.15

⁴² Положение о курортах : утвержд. постановлением Совета Министров СССР от 5 сентября 1973 г. Собрание постановлений правительства СССР. – 1973.

СРСР "Про заходи щодо подальшого вдосконалення санаторно-курортного лікування та розвитку" профспілок"⁴³

В УРСР - розпочався період оздоровлення, формування мережі рекреаційних закладів та найшвидший розвиток туризму, але в порівнянні з союзними республіками в системі охорони здоров'я накопичувалися серйозні проблеми догляду та реабілітації, хоча офіційно влада говорила лише про успіх та досягнення.⁴⁴ В умовах адміністративно-планової економіки СРСР екстенсивний тип розвитку санаторно-курортного комплексу на відповідному етапі дав позитивні результати, що відобразилось у зростанні підприємств, будинків відпочинку, збільшенні кількості ліжок, матеріально-технічному та медичному забезпеченні обладнання.⁴⁵

У 1950 році на Поліссі було 26 закладів відпочинку та фізичної реабілітації, у тому числі 2 санаторії на 135 ліжок у Волинській області, 3 санаторії на 160 ліжок у Рівненській області, 9 санаторіїв та 3 будинки відпочинку на 1010 ліжок. Житомирська область, 6 санаторіїв та 2 будинки відпочинку (на загальну кількість 790 ліжок) у Чернігівській області. Більше того, 76% із зазначених вище санаторіїв спеціалізуються на лікуванні туберкульозу.⁴⁶

Однак екстенсивний тип розвитку санаторно-курортного комплексу не дозволяв надавати послуги різного рівня якості. Усі його заклади були державними або профспілковими, що не дозволяло використовувати економічні стимули для підвищення якості лікування, реабілітації та відпочинку. У той же час, оснащення медичних закладів було досить низьким, що пояснювалось, насамперед, залишковим принципом фінансування галузі - як і всієї соціальної сфери.

---

⁴³ Постановление Центрального Комитета КПСС, Совета Министров СССР и ВЦСПС «О мерах по дальнейшему улучшению санаторно-курортного лечения и отдыха трудящихся и развитию сети здравниц профсоюзов» от 7 января 1982 года. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

⁴⁴ Кравченко Н. Рекреаційне господарство Полісся: сучасний стан та перспективи розвитку. Ніжин. 2007. С. 80.

⁴⁵ Бойчук І. Економіка підприємств. Київ. 2007. С. 253

⁴⁶ Курорты СССР. За ред С. Курашова. Москва. 1951. С. 284

Серйозні проблеми також накопичились у системі медичного обслуговування та реабілітації населення, хоча офіційно влада говорила лише про успіхи та досягнення. Дійсно, на Західному Поліссі кількість лікарів та фельдшерів зросла, а кількість лікарняних ліжок зросла через введення в експлуатацію нових лікарень.⁴⁷

Основними принципами організації оздоровчої сфери в СРСР були: медичний відбір пацієнтів для лікування на курортах; законодавче обґрунтування використання курортних медичних ресурсів та організації лікувальної справи; тісний зв'язок та безперервність між санаторно-курортним лікуванням та місцем проживання та роботи; формальна доступність здійснення санаторно-курортного лікування (повністю або частково) за рахунок державного соціального страхування, профспілок та інших організацій.⁴⁸

За радянських часів характер в'їзного туризму в регіоні змінився. Іноземні туристи перестали приїжджати сюди, порівняно з міжвоєнним періодом, а для радянських туристів регіон став транзитною країною. Головну роль стали відігравати не пам'ятники чи природні ресурси, мінеральні води, грязі, а готелі, зручне географічне розташування та інші засоби для рекреаційного відпочинку. Регіон відстає за популярністю від тих місць, де знаходились найважливіші для туризму об'єкти.⁴⁹ І це відставання зберігалось і у наступні періоди. Туристична інфраструктура являла собою сукупність підприємств та установ, діяльність яких спрямована на задоволення людей, які беруть участь у екскурсіях, подорожах, здоров'ї чи відпочинку. Розвиток інфраструктури забезпечує призначення (це місце туриста, де він повинен усвідомити мету своєї подорожі) популярність та стійкість. Її слабкість є ознакою периферійних та транзитних туристичних районів, є суттєвою перешкодою для перетворення регіону в туристичний напрямок.

---

⁴⁷ Цьохла С. Трансформація рекреаційної діяльності та розвиток ринку курортно-рекреаційних послуг (методологія, аналіз і шляхи вдосконалення). Сімферополь. Таврія, 2008. С.56

⁴⁸ Кусков А. Рекреационная география. Москва. 2005. С.78-79

⁴⁹ Смаль І. Основи географії рекреації та туризму: Навчальний посібник. Ніжин: НДПУ. 2004. 35

Туристична інфраструктура являла собою сукупність підприємств і установ, діяльність яких спрямована на задоволення людей, які беруть участь в екскурсіях, подорожах, перебувають на оздоровленні чи відпочинку.

Розвиненість інфраструктури забезпечує дестинації, в перекладі з англійської мови (destination) означає «місце призначення, місцезнаходження», а термін «туристична дестинація»⁵⁰ як конкретна територія, яку турист обирає для відвідання та проводить там певний час і де відбуваються процеси взаємодії, це місце призначення туриста, де він має реалізувати мету своєї подорожі, дестинацією забезпечується популярність і стійкість розвитку оздоровчого підприємства. Слабка інфраструктура – ознака периферійних і транзитних туристських територій, вона є суттєвою перешкодою на шляху перетворення того чи іншого регіону в туристичну дестинацію.⁵¹

Саме в період 1939-1990 рр. на території області розвивалася рекреаційна та оздоровча інфраструктура, що стало поштовхом та основою для формування сучасного туристичного ринку в регіоні. Негативним наслідком радянського періоду є успадкування неякісних послуг, що не відповідають їх вартості. В останні роки СРСР відчувалося, що санаторно-курортний комплекс не має можливості для свого поступового розвитку, що обумовлено зростаючими фінансовими труднощами в країні, нездатністю соціалістичної економіки забезпечити необхідний рівень санаторію послуги.

На початку 1990 р. На Поліссі вже було 235 санаторіїв та баз відпочинку (загалом 21 478 місць). Тобто за 40 років у складі СРСР відбулося збільшення кількості санаторіїв та баз відпочинку у 9 разів, а кількості місць - у 10,3 рази. Частка Рівненщини в загальній кількості курортів становила 38,3%, із них 85,5% - бази відпочинку.⁵²

Після розпаду Радянського Союзу склалася складна ситуація в санаторно-курортній сфері незалежної України. Потужна матеріальна, медико-діагностична

---

⁵⁰ Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://unwto.org>.

⁵¹ Семенова В. Екологічний менеджмент: навчальний посібник. Київ. 2014. С. 291

⁵² Коротун І. М. Географія Рівненської області. Рівне. 1996. С. 89

та наукова база з ряду соціально-економічних причин використовувалась не повною мірою. Будинки та медичне обладнання застарівали. Проблеми, які ми бачимо сьогодні у сфері внутрішнього туризму, - це пережиток минулого, яке залишилось у нашій країні після розпаду СРСР. Більша частина інфраструктури курортів та санаторіїв була побудована ще за радянських часів, а тому ми досі маємо великі комплекси з великою кількістю місць і застарілим рівнем комфорту.

ВИСНОВКИ ДО 1 РОЗДІЛУ

Рівненщина має значний природно-ресурсний потенціал та територіальні умови, необхідні для розвитку рекреаційного комплексу, який є багатофункціональним завдяки різноманітності рекреаційних ресурсів та здатний задовольнити потреби найвимогливіших відпочиваючих. Основою роботи санаторіїв та пансіонатів з лікуванням в регіоні є водні, лісові та, найбільшою мірою, бальнеологічні та пелоїдні ресурси (торф'яна грязь).

Аналіз підходів у дослідників, щодо тлумачення термінів "рекреація", "рекреаційні ресурси" дав змогу уточнити інтерпретацію "рекреації", що найбільш повно відповідає суті цього поняття. Природні рекреаційні ресурси мають важливе значення для здійснення рекреаційної діяльності санаторіїв. Деякі з них, такі як мінеральні радонові води, мають глобальне значення, але їх використовують вкрай рідко. Це свідчить про значні перспективи розвитку санаторно-курортної галузі Рівненської області. Ефективність використання рекреаційних ресурсів санаторно-курортними закладами визначається в роботі як сукупність економічних, соціальних та екологічних параметрів, які можуть забезпечити збалансованість у системі «людина-середовище».

Ресурсна база функціонування сфери санаторно-курортного обслуговування регіону служить насамперед базою для інноваційного розвитку оздоровчих закладів.

Виникнення лікувального комплексу на Рівненщині сягає міжвоєнного періоду, який формує територіальні межі здравниць на основі природних факторів.

У СРСР санаторно-курортна галузь тривалий час була основним інструментом профілактики і оздоровлення трудящих, а значить - зміцнення промислового потенціалу країни. Тоді ж, в радянські часи, здравниці органічно прилаштувалися в систему медичної допомоги - займалися реабілітацією і плановим лікуваннями пацієнтів стаціонарів і поліклінік.

На початку 90-тих колись єдина і ефективна структура розвалилася: здравниці, борючись за виживання, почали грати без правил, сконцентрувавшись на реалізації комерційних послуг. Майже не взаємодіяли з клінічною ланкою і розривалися в підвішеному стані між медициною і туризмом, державні, відомчі, корпоративні та приватні санаторії утворили незрілий, фрагментований, але все ж ринок.

РОЗДІЛ II. ЛІКУВАЛЬНО-САНАТОРНА СФЕРА В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ 90-Х РР

2.1. Матеріально-технічне будівництво.

Розпад СРСР і перехід України до ринкових умов забезпечили подальший розвиток курортного комплексу, поліпшення якості відповідних послуг за допомогою ринкового механізму. Вважалось, що ринкова економіка повинна створити фінансову, матеріально-технічну та лікувально-діагностичну базу для розвитку санаторно-курортної сфери, а отже, забезпечити соціальні гарантії всьому населенню країни при отриманні медичної та медичної допомоги.⁵³

Однак, на першому етапі (1991-1995 рр.) реформування соціально-економічної системи України питання розвитку санаторно-курортного комплексу посіли друге чи третє місце. У цей період основними питаннями були існування самої держави, встановлення основ її економіки, перехід від державної до приватної власності, створення умов, в тому числі законодавчих, для функціонування ринкової економіки.⁵⁴ Часткова стабілізація ситуації в країні була пов'язана із введенням гривні та прийняттям Конституції України, яка закріпила основні реформи в соціально-економічній системі та основу гарантій для держави, включаючи охорону здоров'я та відпочинку.

Чорнобильська аварія спричинила виведення великих територій з економічного (у тому числі рекреаційного) використання. Також була суттєво забруднена територія Рівненської області - 9513 км² (47,3%), північні райони Зарічного, Дубровиці, Рокитнівщини, Сарненщини, більша частина Володимирецького та Березнівського районів знаходяться в зоні посиленого радіологічного контролю.⁵⁵

---

⁵³ Краєвська А. Особливості системи управління курортно-рекреаційними закладами України. *Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції*. Збірник наукових праць НУВГП. Випуск XVI, № 3. Рівне. 2010. С. 423

⁵⁴ Цьохла С. Трансформація рекреаційної діяльності та розвиток ринку курортно-рекреаційних послуг (методологія, аналіз і шляхи вдосконалення). Сімферополь: Таврія, 2008. С.115

⁵⁵ Комов О. Рівненщина та Чорнобильська аварія. 30 років потому. Рівне–Острог. 2016. С. 70

Звичайно, у вищевказаних районах були виключені санаторно-курортні заходи, туризм, а також всі види відпочинку, призначені для тривалого та середньострокового перебування відпочиваючих на цих територіях.

Поліська область у складі Волинської, Житомирської, Рівненської та Чернігівської областей характеризується наявністю сильного рекреаційно-ресурсного потенціалу (21% загальноукраїнських рекреаційних ресурсів) та цілком сприятливими умовами для розвитку рекреаційної діяльності на цих територіях. Однак рівень використання рекреаційних ресурсів становить лише 9%, середній показник по країні - 14,4%, а рекреаційна економіка регіону характеризується низьким рівнем розвитку, в економіці країни та регіону, що негативно вплинуло на розвиток рекреаційної сфери.⁵⁶

Це було пов'язано насамперед із зменшенням фінансування галузі, що традиційно продовжує фінансуватися на залишковій основі; амортизація основних фондів та недостатня логістика індустрії відпочинку; різке зниження попиту на рекреаційні послуги через обмежені економічні можливості та інші причини вплинули на роботу закладів розміщення та харчування, а також будинків відпочинку та пансіонатів. Так, між 1995 і 2005 роками кількість останніх зменшилася вдвічі, готелів та інших закладів розміщення - у 1,1 рази, ресторанів - у 1,3 рази.⁵⁷ Кількість місць у цих закладах відповідно зменшилася, і в результаті населення забезпечено місцями в рекреаційних закладах: якщо на 1000 осіб населення Рівненської області в 1995 році мало приблизно 1 місце в будинках відпочинку та пансіонатах, 6 місць у готелів та 576 місць у закладах громадського харчування, у 2005 р. ці показники становили відповідно 0,4, 17,7 та 44 місця.⁵⁸

У всеукраїнському рейтингу населення місцями в будинках відпочинку Рівненщини посідає сьоме місце, у готелях - п'яте, в ресторанах - перше, хоча

---

⁵⁶ Руденко В. Географія природно-ресурсного потенціалу України. Львів. 2013. С.158

⁵⁷ Статистичний щорічник України за 2005 р. За ред. О. Осауленка. Київ. 2006. С. 245

⁵⁸ Олійник В. Аналіз туристсько-рекреаційного потенціалу Рівненської області. Сучасні проблеми та перспективи розвитку туристичної галузі: збірник наукових праць. Одеса. 2017. С.118

абсолютні показники невисокі. Лідируючу позицію за першими двома показниками займає Південний регіон: 66,3 та 34,2 місця відповідно.⁵⁹

Перехід із 1991 року до самофінансування санаторно-курортної галузі туристичної галузі України порівняно з радянською, де фінансування відбувалося за рахунок державних коштів, змусило мінімізувати витрати, скоротити персонал і відмовитись від ряду додаткових послуг. При сплаті податків санаторії прирівнюються до промислових підприємств, а субсидії для цієї сфери не надаються ні державними, ні місцевими бюджетами, що змушує суб'єкти господарювання займатися туризмом, застосовувати незаконні схеми фінансового обігу та ухилятися від сплати податків. Це призводить до неефективності та безсистемності державної політики щодо просування рекреаційно-туристичних послуг (санаторно-курортних послуг) на внутрішньому та міжнародному ринках - недостатнє використання відповідними державними установами таких форм реклами та іміджу, як внутрішня, національна, міжнародна, міжнародні форуми, ярмарки, встановлення систематичної (протягом року) реклами регіональних переваг туристично-рекреаційного комплексу.⁶⁰

Внутрішніми факторами, що вплинули на розвиток медичної галузі, були відсутність стратегії розвитку індустрії туризму та відпочинку та низький рівень розвитку внутрішнього ринку туристичних послуг та його сегментація. Високий рівень погіршення інфраструктури житлово-комунального господарства, що загострює проблему питного водопостачання, утилізації побутових відходів. Не варто виключати проблему "сезонності" санаторно-курортної галузі, що зумовлена застарілістю стаціонарних туристичних послуг, їх нездатністю надавати якісні санаторно-курортні послуги протягом року. Низький рівень забезпечення туристично-рекреаційного комплексу регіону кваліфікованими кадрами.⁶¹

---

⁵⁹ Статистичний щорічник України за 2006 р. За ред. О. Осауленка. Київ. 2007. С.316.

⁶⁰ Кобанець Л. Концепція управління розвитком рекреаційної діяльності. Інститут економіки промисловості НАН України. Донецьк. 2007. С.28

⁶¹ Бейдик О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. Київ. 2001. С.78

Зменшення кількості закладів вітчизняного санаторно-курортного комплексу є наслідком ринкових трансформацій української економіки, порушенням єдиної системи санаторно-курортного лікування та оздоровлення населення, реорганізація фондів соціального страхування та страхування, процеси приватизації більшості здравниць. Характерною особливістю сфери рекреаційно-санаторного обслуговування є багатовекторність, зокрема, заклади охорони здоров'я надають медичні, лікувально-профілактичні та реабілітаційні послуги одночасно з культурним відпочинком, проживанням та харчуванням. Медичні послуги дорожчі, дорожчі і завжди дорожчі для споживачів, ніж культурний відпочинок.⁶²

Невідповідність лікувальних послуг світовим стандартам, низький рівень платоспроможності вітчизняних споживачів, незначні обсяги туристичних потоків, спрямованих до регіону - ці та інші фактори зумовлюють неповне використання санаторного потенціалу. Тому регіон не займає значного становища в країні з точки зору міжнародного та внутрішнього туризму. Так, у 2005 році 1,9% усіх іноземних туристів, які відвідували Україну, обслуговувались суб'єктами туризму в регіоні. Частка області в обслуговуванні осіб України, які здійснили закордонні поїздки, становила 2,1%, осіб, охоплених внутрішнім туризмом - 7,3%, туристів - 6,8%.⁶³

Аналіз наведених даних доводить, що протягом 2012-2017 років вартість одного ліжко-дня зросла на 51,7%. Важливими причинами стрибка цін на санаторно-курортні послуги, крім перерахованих, були інфляція, зростання заробітної плати персоналу, зростання витрат на матеріали та послуги, що надходять до закладів охорони здоров'я безпосередньо від інших підприємств, необхідність забезпечення прибутковості та конкурентоспроможності, формування спеціальні кошти на розвиток підприємства тощо. Вартість одного ліжко-дня безпосередньо пов'язана з формуванням цін на екскурсії до закладів

---

⁶² Іллюшина О. Результати фінансово-економічної діяльності курортно-туристичних підприємств як індикатор ефективності використання кадрового забезпечення курортно-туристичного регіону. *Сталий розвиток економіки* №4 (14). 2012. С.137

⁶³ Статистичний щорічник України за 2005 рік. За ред. О. Осауленка. Київ. 2006. С. 434

охорони здоров'я. Можна зазначити, що середня вартість квитка набагато перевищує мінімальну та середньомісячну заробітну плату середньостатистичного українця протягом усього періоду навчання.

Так, у 2010 р. Ця перевага над середньомісячною зарплатою становила 2,5 рази, мінімальною - 6,2 рази. У 2017 р. спостерігалася подібна картина: щодо середньомісячного заробітку різниця становить 1,3 рази, мінімальна - 5,4 рази, що доводить факт неплатоспроможного попиту населення нашої країни на санаторно-курортні послуги. Однак, якщо порівнювати з мінімальною пенсією та зарплатою, яку отримує більшість населення, потрібно було працювати у 2005 році - 7,8 місяця, у 2010 році - 6,2 місяця, у 2016 році - у 2016 році - для придбання путівки до здравниці. 5,4 місяця (без урахування необхідних витрат на харчування, житлово-комунальні послуги та інші потреби в житті кожної людини).⁶⁴ З наведених даних випливає, що для забезпечення ефективного попиту населення на санаторно-курортні послуги доцільно збільшувати заробітну плату українців за державної підтримки лікування, профілактики та реабілітації більшості громадян. Формування регіональної політики підтримки розвитку санаторно-курортних послуг стає особливо актуальним, коли при нинішньому співвідношенні середньомісячної заробітної плати та цін на санаторно-курортні заклади лєвова частка населення не в змозі користуватися послугами здравниць, які, у свою чергу, погіршує стан здоров'я. І, збільшує рівень захворюваності, сприяє поширенню хронічних захворювань, зокрема серед дітей та людей похилого віку, та суттєво зменшує тривалість життя середньостатистичного українця.⁶⁵

З основних факторів що впливають на неможливість населення оплатити відпочинок у санаторіях відбувається через зниження купівельної спроможності населення, високу інфляцію та зростання цін на путівки та зменшення державного фінансування соціальних виплат Фондом соціального страхування

---

⁶⁴Галаченко О. Підходи до формування структури регіональної політики розвитку санаторно-курортної сфери. *Формування ринкових відносин в Україні*: зб. наук. праць. Київ, 2017. № 1(188). С.77.

⁶⁵ Кислий В.М. Аналіз передумов формування ринку рекреаційних послуг в Україні. *Механізм регулювання економіки*. №2. 2017. С.27.

через тимчасову втрату працездатності. Тенденція розбіжностей між ціною та якістю санаторно-курортних послуг та відсутність ефективних механізмів державної політики як щодо соціальної підтримки населення, так і для економічної допомоги розвитку цього сектору.⁶⁶ Це було однією з основних причин зменшення кількості санаторіїв на Рівненщині.

2.2. Умови існування оздоровчих закладів

Початок ХХІ ст. ознаменувався в Україні законодавчим визнанням туризму та рекреації як найважливіших пріоритетних напрямів розвитку національної економіки та культури. Нарощування обсягів виробництва та реалізації туристичного продукту, підвищення ролі рекреації у формуванні макроекономічних показників узгоджується з національною стратегією економічного зростання, стабілізацією темпів розвитку.⁶⁷

Починаючи з 90-х років в Україні було визнано на законодавчому рівні визначення туризму та рекреації які стали пріоритетними напрямками розвитку національної економіки та культури. Збільшення обсягів виробництва та реалізації туристичної продукції, підвищення ролі відпочинку у формуванні макроекономічних показників відповідає національній стратегії економічного зростання. В 1991 р. було прийнято Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища"⁶⁸, згідно з яким курортно-оздоровчі зони визначаються як райони, що мають яскраво виражені природні лікувальні фактори, сприятливі для лікування та реабілітації людей. З метою захисту природних якостей та терапевтичних факторів курортних зон створюються райони їх санітарного захисту, в межах яких забороняється діяльність, що суперечить їх призначенню

---

⁶⁶ Бейдик О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. Київ, 2001.С.80

⁶⁷ Майстро С. Особливості державного управління рекреаційним туризмом України. Харків, 2017. С. 35.

⁶⁸ Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 26.06.91 № 1268-ХІІ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>

або може негативно вплинути на терапевтичні якості та санітарний стан територій, що підлягають особливій охороні.

Головною умовою існування курортів, а відповідно і санаторно лікувального комплексу України, є наявність на їх території природних цілющих ресурсів, які, згідно зі статтею 6 Закону України "Про курорти", включають «Мінеральні та термальні води, лікувальні грязі і озокерит, лиманний розсіл і озера, морську воду, природні об'єкти та комплекси з сприятливими кліматичними умовами, придатні для використання в лікуванні, медичній реабілітації та профілактиці захворювань...»⁶⁹ та декларуючи доступність санаторно-курортного лікування для громадян різного віку, особливо інвалідів, ветеран війни, та праці, учасники бойових дій, постраждавших від Чорнобильської аварії, хворі на туберкульоз, діти та жінки дітородного віку.

Однак недосконалість системи законодавчого регулювання є суттєвою перешкодою для цілорічної роботи санаторно-курортного комплексу: бюджети всіх рівнів не тільки не передбачають субсидій системі охорони здоров'я, але й сплачують її промисловим підприємствам при оплаті податки. Такі фактори призводять до зростання вартості санаторно-курортних послуг, знижують можливості завантаження закладів охорони здоров'я і, як наслідок, спричиняють низку соціально-економічних втрат.⁷⁰ Санаторії - провідні курортні лікувально-профілактичні заклади. Вони можуть бути однопрофільними (монопрофільними) і багатoproфільними. Медичний профіль санаторію визначається залежно від природних терапевтичних факторів курорту та затверджених медичних показань до нього.

В умовах ринкової економіки держава відіграє ключову роль у регулюванні відносин між суб'єктами підприємств санаторно-курортного комплексу, що працюють на її території. І це особливо важливо для державних підприємств. Саме ефективне державне регулювання їх діяльності дозволить

---

⁶⁹ Про курорти: Закон України від 05.10.2000 р., № 2026-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14#Text>

⁷⁰ Мазур Ф. Соціально-економічні умови розвитку рекреаційної індустрії (на прикладі Карпатського регіону). Київ. 2015. 46 с.

зберегти унікальні здравниці, зруйновані в 1990-х роках, та забезпечити безпеку існуючих. З 1990-х років були приватизовані сотні прибуткових та перспективних підприємств, а доходи від їх діяльності були затьмарені, щоб уникнути високого оподаткування.⁷¹

Санаторії створюються в порядку, передбаченому статтею 67 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»⁷². Їх діяльність здійснюється у порядку, передбаченому законодавством про курорти, з метою забезпечення належної медичної допомоги, повного лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань шляхом прийняття медичних процедур, створення належних умов життя, харчування та культурно-побутового обслуговування.

Відкриття санаторно-курортного закладу, встановлення його спеціалізації (медичного профілю) та медичних показань та протипоказань для санаторно-курортного лікування здійснюється за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я.

Слід зазначити, що вперше після здобуття Україною незалежності, завдяки прийняттю в 2000 році Закону України "Про курорти", законодавчі, організаційні, економічні та соціальні принципи розвитку курортів визначені на законодавчому рівні для забезпечення використання природних цілющих ресурсів для лікування та реабілітації населення.⁷³

Відповідно до ст. 3 Закону України "Про курорти" державна політика у сфері курортного бізнесу визначається Верховною Радою України та базується на принципах законодавчого визначення умов та процедур організації курортів, забезпечення доступності санаторно-курортного лікування для всіх громадян, враховуючи попит населення на конкретні види санаторно-курортних послуг при розробці та затвердженні загальнодержавних та місцевих програм розвитку

---

⁷¹ Черчик Л. Стратегічний потенціал рекреаційної системи регіону: теорія, методологія, оцінка. Луцьк. 2008. С. 104

⁷² Основи законодавства України про охорону здоров'я. Закон України № 2801-ХІІ від 19 листопада 1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280112#Text>

⁷³ Про курорти: Закон України № 2026-ІІІ від 5 жовтня 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2026-14>

курортів, економного та раціонального використання природних лікувальних ресурсів та забезпечення їх належного захисту, сприяння трансформації санаторно-курортного комплексу України у високорентабельний та конкурентоспроможний сектор.

Не виняток і санаторно-курортний комплекс. З основних типів підприємств туристичного сектору в Рівненській області є 23 санаторні-курортні (оздоровчі) заклади із загальною середньою кількістю зайнятих в них 1571 особи.⁷⁴

За період з 1990 по 2005 рр. ситуація змінилася у напрямку зменшення кількості баз відпочинку. Причинами цього зменшення є зменшення реальних доходів, а отже - зменшення його платоспроможного попиту на цей вид послуг, значне скорочення додаткового фінансування, посилення конкуренції з іноземними готелями, які стали доступними для заможних людей з відкритими кордонами, низький конкурентоспроможність курорту. Динаміка кількості спальних місць у санаторіях Рівненської області за цей період часу свідчить про неоднозначну поведінку регіонів у задоволенні рекреаційних потреб населення.⁷⁵

Загалом, у період з 1990 по 2019 рр. спостерігалась тенденція до поступового зменшення кількості санаторіїв, а також будинків та баз відпочинку: у 1990 р. їх кількість становила 41 та 169, у 2003 р. - 24 та 127. При цьому, кількість санаторіїв та пансіонатів з лікуванням: з 23 об'єктів у 1990 р. до 34 - у 2003 р. У 2005 р. кількість баз відпочинку продовжувала зменшуватися (120 об'єктів), кількість санаторіїв зменшилась до 31. Натомість кількість санаторіїв-профілакторіїв зростає до 33 заклади.⁷⁶

У 2005 році в Житомирській та Рівненській областях не було будинків відпочинку та пансіонатів, а в Чернігівській та Волинській областях - 140 та 44 ліжка відповідно. Ці зміни відображаються на динаміці функціональної

---

⁷⁴ Статистичний щорічник Рівненської області за 2019 р. За ред. Ю. В. Морозова. Головне управління статистики в Рівненській області. Рівне. 2019. С.153

⁷⁵ Краєвська А. Рекреаційні ресурси санаторно-курортних підприємств: сутність та перспективи використання. Вінниця. 2017. С. 95

⁷⁶ Статистичний щорічник України за 2005 р. За ред. О.Осауленка. Київ. 2006. С.425

структури санаторіїв. Причини такої ситуації, очевидно, пов'язані з комерціалізацією медицини, а також із зниженням рівня турботи про здоров'я працівників підприємств регіону через економічну кризу та процеси реструктуризації до поняття якого входить – зміна форми власності, або способів фінансування, так званого «оздоровлення».⁷⁷

У Рівненській області зосереджено 24,7% дитячих таборів в області. У 2002 році цей показник становив 7,5%. У 2003 році кількість закладів зросла на 71 заклад, тоді як кількість здорових дітей зросла майже на 4,1 тис. осіб. Зміни з 2003 по 2004 рік збільшилася: кількість оздоровчих таборів збільшилась на 398 закладів, а кількість здорових дітей - на 44,2 тис. осіб. У 2005 році ці показники становили 535 об'єктів та 61,9 тис. осіб відповідно.⁷⁸

Кількість санаторіїв і пансіонатів для лікування на Рівненщині зросла з 7 у 1995 р. до 13 у 2004 р., але до 2006 р. знову зменшилась до 9 одиниць. Що стосується санаторіїв та баз відпочинку, то їх кількість зменшилася з 10 та 21 у 1995 р. до 6 та 8 у 2006 р., або у 1,7 та 2,6 рази.⁷⁹

Можна зробити висновок, що за більшістю показників стан рекреаційних ресурсів Рівненської області протягом 1991-2019 років погіршувався. До факторів, що негативно впливають на розвиток санаторно-курортної галузі України, належать фінансово-економічна криза, недостатній рівень фінансової підтримки відтворення матеріально-технічної бази санаторіїв, низький рівень інфраструктури, зниження платоспроможності значної частини населення, зростання цін на путівки, низька якість санаторно-курортних послуг та інші.⁸⁰

Наслідки зтяжної світової фінансової кризи ставлять питання про перспективи розвитку рекреації в деяких регіонах. Оскільки подорожі - не перша потреба людини, відмовитись від них не так складно. У разі краху грошей кожен намагається вкласти свої заощадження в товари, які не втратять своєї вартості.

---

⁷⁷ Краєвська А. Фінансове забезпечення діяльності установ лікувально-оздоровчого відпочинку. *Вісник НУВГП*. № 4, ч. 4. Рівне. 2008. С. 322

⁷⁸ Статистичний щорічник Рівненської області за 2004 р. Державний комітет статистики. Рівне. 2005. С. 301

⁷⁹ Статистичний щорічник України за 2005 рік. За ред. О.Г. Осауленка. Київ. 2006. С. 432

⁸⁰ Сафуліна В. Перспективи розвитку курортної галузі та рекреаційних територій в Україні. *Управління сучасним містом*. 2017. № 12. С. 89

Безробіття також зростає під час кризи, яка повністю залишає частину населення без доходу та унеможливорює оплату їх відпустки. Всі ці наслідки кризи призводять до зниження привабливості туризму та відпочинку та як результат зменшення інвестицій у готелі, пансіонати, санаторії, ресторани, розважальні комплекси, а отже, і загальмування темпів розвитку регіону в цілому.⁸¹

Світова економічна криза 2008-2009 років вплинула на ринок рекреаційного комплексу, про що свідчить досить низький індекс рекреаційних послуг, що надаються в Рівненській області, який у 2009 році становив 55,6%. З одного боку, відбулося зростання цін на ці послуги при постійному оснащенні матеріальної бази, що можна пояснити відсутністю належного державного фінансування. Відпочиваючі обрали дешеві види медичних закладів, таких як, пенсії для відпочинку - 58% та медичні заклади - 61%.⁸² Починаючи з 2009 року, кількість оздоровлених неухильно зменшується.

Структура здорових громадян за видами закладів охорони здоров'я така: у 1995 р. - частка здорових людей у санаторіях Рівненської області становила 34,8%, у пансіонатах з лікуванням - 2,9%, у санаторіях - 14,5%, в інших закладах - 47,8%. У 2005 році така структура становила: в санаторіях - 39,8%, в пансіонатах з лікуванням - 3,9%, в санаторіях - 7,5%, в інших закладах - 48,8%. У 2011 році така структура становила: в санаторіях - 43,4%, в пансіонатах з лікуванням - 3,4%, в санаторіях - 6,6%, в інших закладах - 46,6%.⁸³

Таким чином, економічний розвиток санаторно-курортного комплексу України не відповідає його потенціалу, можна зазначити, що частка оздоровлених у санаторіях в цей період зросла. Водночас кількість реабілітованих людей у пансіонатах та санаторіях постійно коливається, що пов'язано з низкою факторів, зокрема зменшенням кількості таких закладів. Потрібні системні заходи для поліпшення ситуації, що склалася держава як головний гарант соціального забезпечення.

---

⁸¹ Заваріка Г. Курортна справа: навчальний посібник. Київ. 2015.С. 142

⁸² Рівненщина 2005: Статистичний щорічник області. Державний статистичний комітет України Рівненське обласне управління статистики. Рівне, 2006. С.154

⁸³ Санаторно-курортне лікування, організований відпочинок та туризм в Україні: статистичний бюлетень за 2011 р. Державна служба статистики України. Київ. 2011. С.45

Сучасна санаторно-курортна економіка Рівненщини налічує 30 закладів різного профілю. Структура санаторіїв така: 7 санаторіїв, з них 4 дитячі, 2 оздоровчі комплекси, 1 центр професійної реабілітації інвалідів, 7 санаторно-курортних комплексів, 3 з яких дитячі, 2 дитячі оздоровчі табори та 10 баз відпочинку. Щодо відсоткового співвідношення галузі сформована така структура: санаторій налічує 40,9% закладів та 45,8% місць, санаторій-диспансер відповідно 22,7% і 41,3%, а бази та інші бази відпочинку - 36,4% та 12,9% відповідно.⁸⁴ Ці офіційні дані Рівненської обласної державної адміністрації характеризують загальне скорочення кількості санаторіїв та кількості місць в них загалом та для всіх структурних груп.

Упродовж останніх 20 років більшість державних установ у регіоні була збитковою і їх кількість різко зменшилась. Серед причин скорочення підприємств у цій галузі ми бачимо, насамперед, організаційні недоліки управління, моральне та фізичне погіршення матеріально-технічної бази, недостатнє фінансування, низька конкурентоспроможність госпрозрахункових підприємств. Тому, очевидно, доцільно сприяти розвитку у досліджуваному регіоні невеликих приватних здравниць. Окремі з лікувальних закладів області припинили роботу після аварії на ЧАЕС. Наслідки екологічної катастрофи не дали змоги відновити роботу всіх санаторіїв регіону.⁸⁵

Негативні тенденції спостерігаються в динаміці кількості реабілітованих у санаторіях та закладах охорони здоров'я. Для споживачів курортного продукту найбільш обмежуючим фактором є завищені ціни. Можливо, збільшення вартості путівок є вимогою часу, але якість послуг у таких закладах також повинна покращитися. Поки що зростання цін призводить до зменшення завантаження санаторіїв (в середньому на 18-20% на рік).⁸⁶

---

⁸⁴ Доповідь про стан навколишнього природного середовища в Рівненській області у 2018 році Департамент екології та природних ресурсів Рівненської облдержадміністрації. Рівне. 2019. С.134

⁸⁵ Стратегія розвитку Рівненської області на період до 2027 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rv.gov.ua/strategija-rozvitku-rivnenskoyi-oblasti-na-period-do-2027-roku>

⁸⁶ Зятковська Л. Методологічні засади фінансового забезпечення підприємств. *Фінанси України*. № 6. 2007. С. 149.

Поліпшення ситуації з розвитком та станом санаторно-курортного обслуговування в умовах децентралізації влади вимагає стимулювання таких сфер, як: розвиток транспортної інфраструктури для покращення доступності до туристичних та рекреаційних об'єктів, залучення інвестицій у модернізацію санаторно-курортного комплексу, зокрема за допомогою державно-приватних схем партнерства шляхом залучення вітчизняних та іноземних інвесторів, диверсифікації туристичних та рекреаційних послуг (розробка туристичних турів, що поєднуюватимуть як оздоровчий (пасивний), так і пізнавальний (активний) туризм), стимулюючи розвиток внутрішнього туризму через міжрегіональну співпрацю.⁸⁷

У той же час для розвитку санаторіїв у регіоні необхідно враховувати їх потенціал, який є нерівномірним. Основними джерелами залучення коштів на оновлення інфраструктури санаторіїв можуть бути як власні заощадження, так і масштабні інвестиції (як внутрішні, так і зовнішні). Нагальною проблемою є недофінансування санаторіїв та закладів охорони здоров'я. Хоча санаторії вважаються державними медичними закладами, останнім часом вони заробляють гроші на власне утримання, а державний бюджет забезпечує лише 10-15% їх фінансування.⁸⁸

Сьогодні, в контексті європейської інтеграції України, ми можемо звернути увагу на досвід європейських країн, що дозволяє нам інтерпретувати необхідність створення єдиної системи управління розвитком санаторно-курортних служб. Деякі європейські країни використовують державне регулювання сфери санаторно-курортних послуг в контексті розгляду лікувально-оздоровчих закладів як об'єктів відпочинку та розваг, тобто складової галузі туризму.

Серед найбільш відвідуваних закладів – фігурують наступні: оздоровчі комплекси - «Чайка» (Демидівський район с. Хрінники), «Любава» (Костопільський район с. Берестовець), «Веселка» (Радивилівський район с.

---

⁸⁷ Гуменюк В. Державне регулювання курортно-рекреаційної сфери. Київ. 2016. С.156

⁸⁸ Зятковська Л. Методологічні засади фінансового забезпечення підприємств. 2007. С. 121

Опариси), «Біле озеро» (Володимирецький район, с. Більська Воля), «Берізка» (Дубенський район с. Молодаво); санаторії: «Горинь» (Сарненський район смт. Степань), «Хрінники» (Демидівський район с. Хрінники), «Червона калина» (Рівненський район с. Жобрин), які слід визначити одним із центральних закладів охорони здоров'я Рівненська область, створення та будівництво, що було явищем тих перших незалежних років України.⁸⁹

Найвідвідуванішим та доступнішим закладом санаторно-курортного господарства Рівненщини є санаторій "Горинь", який використовує для лікування власні ліцензовані джерела мінеральної води "Степанська" та торф'яний грязь. Мінеральна вода "Степанська" за своїм складом схожа на "Миргородську", "Баден-Баден", "Ахе".⁹⁰

Оздоровчо-оздоровчий комплекс "Біле озеро" біля с. Більська Воля, Володимирецького району, знаходиться на березі цілющого озера Біле. Вода озера має високий вміст гліцерину, завдяки чому воно має цілющі властивості. Вода у складі гідрокарбонатно-кальцієво-магнієвої (характерна для лісових озер), містить фосфор, сірководень та до 6,37 мг / л гліцерину, який лікує шкірні захворювання. Основна мета комплексу - реабілітація та реабілітація працівників РАЕС влітку. Щороку на базі комплексу реабілітацію проходять близько 4 тис. осіб.⁹¹

У санаторії «Хрінники» (Демидівський район с. Хрінники), надається унікальний вид медичних послуг - лікування грязями, захворювань дихальної системи, травного тракту, хронічного пієлонефриту, захворювань опорно-рухового апарату та використання фітотерапії (трави збирають у екологічно чистій місцевості району).⁹²

---

⁸⁹ Рівненщина туристична. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.tourism.rv.ua/>

⁹⁰ Чир Н. Санаторно-курортне господарство Рівненської області: історичні та сучасні аспекти розвитку. *Міждисциплінарні інтеграційні процеси у системі географічної та екологічної науки*. Матеріали міжнародної наук.-практ. конф. Тернопіль. 2019. С. 197.

⁹¹ Доповідь про стан навколишнього природного середовища в Рівненській області у 2014 р. За ред. П. Колодича. Рівне, 2015. С.101

⁹² Стратегія розвитку Рівненської області на період до 2020р. Затверджено рішенням обласної ради від 18 грудня 2014 року № 1374, 2016. С.79

Санаторій "Червона калина" як лікувальний ефективний засіб використовує власну хлоридно-натрієву воду "Червону калину" середньої мінералізації та розчин натрієвого хлориду для побутового використання та імпорту сульфідну мулову грязь озера Сакс, Бориславський озокерит.⁹³

Велика увага в регіоні приділяється оздоровленню дітей у літніх таборах. Влітку 2013 року було 11 виїзних оздоровчих та відпочинкових закладів⁹⁴ (12 - у 2000 р.; 19 - у 1990 р.⁹⁵), з яких 6 були підпорядковані Департаменту освіти і науки облдержадміністрації, міськвиконкомам та районні державні адміністрації, а 5 - галузевим профспілкам. Значною проблемою сучасних дитячих таборів на Рівненщині є інфраструктура 80-х років минулого століття. Ніхто не працював над модернізацією таких закладів охорони здоров'я: занадто великі витрати та тривалий термін окупності.⁹⁶

Така ситуація пов'язана з тим, що оздоровчий відпочинок для дітей потребує більше матеріальних ресурсів чим для за дорослих включаючи з спеціальним харчуванням, обладнаною територією відпочинку, атракції, розваги, а основне постійним наглядом, а вартість квитка для дітей нижча, ніж квиток для дорослих.

Одним із дитячих таборів є лікувально-оздоровчий центр санаторно-курортного типу «Агатівка» (Гоцанського району с. Горбаків), який приймає дітей з 1982 р. На території діє лікувальний корпус, стоматологічний кабінет, фізкабінет, кабінет світлолікування, інгаляторій, масажні кабінети, застосовуються методи лікувально-фізичної культури, та діє фітобар.

Позаміський заклад оздоровлення та відпочинку "Острозький дитячий санаторно-оздоровчий" «Країна мрій» (Острозький район с. Межиріч), збудований 1980 року в урочищі Бір, та мав назву «Корчагінець», згодом в 2016 р. був перейменований в «Країну мрій». В період незалежності табір зберігся, як

---

⁹³ Глінчук Л. «Академія здоров'я» запрошує на Полісся!. *Український туризм*. 2019. № 3. С. 66

⁹⁴ Статистичний щорічник Рівненської області за 2013 рік. За ред. Ю. В. Мороза. 2014. С. 458.

⁹⁵ Головне управління статистики у Рівненській області. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rv.ukrstat.gov.ua>

⁹⁶ Олійник В. Аналіз туристсько-рекреаційного потенціалу Рівненської області. Сучасні проблеми та перспективи розвитку туристичної галузі: збірник наукових праць. Одеса. 2017. С.120

цілісний майновий комплекс з часткою трудового колективу, що передали у комунальну власність Острозького району (близько 22%), решта власності належить профспілкам та фізичним особам.

Оздоровчий комплекс "Електронік-Рівне" (Рівненський район с. Кустин) в 2015 році був визнаний одним із кращих оздоровчих таборів та відзначений подякою Президента України.⁹⁷ Потужність закладу дає можливість одночасно оздоровлювати 360 дітей, реабілітацію захворювань ендокринології та здійснення ефективна протиструменева профілактика захворювань, та методика застосування ряду ефірних масел, які спрямовані на зміцнення імунітету дітей. В 2019 році у закладі відпочило і оздоровилося 1700 дітей Рівненської, Волинської, Тернопільської, Київської, Чернігівської, Чернівецької, Луганської, Донецької та інших областей України.⁹⁸

Існуюча матеріально-технічна база вимагає значних інвестицій у розвиток та реконструкцію існуючих санаторіїв, у розвідку та розробку нових потужностей, що має сприяти інвестиційним проектам, розробленим не лише для іноземних, а й для вітчизняних інвесторів.

---

⁹⁷ Рівненщина туристична. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.tourism.rv.ua/>

⁹⁸ Статистичний щорічник України за 2006 рік За ред. О. Осауленка. Київ. 2007. С.445

ВИСНОВКИ ДО 2 РОЗДІЛУ

Рівненщина має всі необхідні умови і ресурси для розвитку рекреаційної економіки та її перетворення у провідний сектор національної економіки: вигідне географічне положення та клімат, значний природно-ресурсний потенціал, багата культурно-історична спадщина і трудові ресурси. Основними її природними рекреаційними ресурсами, які за певних умов можуть використовуватися санаторіями для організації рекреаційної діяльності, є: рекреаційні ландшафти (ліс), природні оздоровчі ресурси (мінеральні води та лікувальні грязі), природні об'єкти заповідного фонду (національні природні та регіональні ландшафтні парки, біосферні заповідники тощо), клімат.

Під рекреаційною діяльністю санаторіїв слід розуміти систему оздоровчої, освітньої, спортивної та культурно-розважальної діяльності (в межах курортних зон), спрямовану на відновлення фізичних і духовних сил людини на основі раціонального використання рекреаційних ресурсів, як передумов для рекреація - це не тільки доступні рекреаційні ресурси, а й відносно чисте природне середовище.

Важливо відзначити, що в діяльності санаторіїв можуть використовуватися майже всі види рекреаційних ресурсів: природні, соціально-економічні та культурно-історичні. Водночас природні та соціально-економічні рекреаційні ресурси є передумовою створення та функціонування таких підприємств, а культурно-історичні рекреаційні ресурси забезпечують додаткові сприятливі умови для їх діяльності.

З одного боку, на сучасний розвиток санаторно-медичного комплексу впливає зменшення раніше досягнутої кількості санаторно-курортних послуг, застаріла матеріальна база та невідповідність сучасним потребам населення в їх послугах. З іншого боку, зацікавленість існуючих та потенційних забудовників у реконструкції існуючих та будівництві нових санаторіїв з якісними умовами лікування, проживання та створення сучасної інфраструктури курортних зон, збільшення попиту на внутрішні санаторно-курортні послуги серед населення України та іноземців.

РОЗДІЛ III. РОЗВИТОК САНАТОРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. САНАТОРНИЙ КОМПЛЕКС «ЧЕРВОНА КАЛИНА».

Враховуючи історичні особливості та сучасний стан розвитку санаторно-рекреаційної сфери Рівненщини, я хотів би вивчити історію розвитку та особливості рекреаційної діяльності санаторію «Червона Калина», як одного з провідних оздоровчих закладів.

Санаторно-курортне господарство є важливою складовою системи охорони здоров'я України. Україна посідає одне з провідних місць у Європі щодо забезпеченості курортно-лікувальними ресурсами⁹⁹, тоді як за якістю санаторно-курортних послуг вона ще не досягла європейського рівня. До установ лікувально-оздоровчого відпочинку відносяться санаторії, санаторії-профілакторії, пансіонати та бази відпочинку. Санаторії і пансіонати з лікуванням – це «лікувально-профілактичні заклади, що обладнані ліжками і надають реабілітаційне лікування, головним чином, на основі цілющих властивостей природних факторів. Кожен з них має певну спеціалізацію і може бути одно- або багатoproфільним. У них враховуються ліжко-місце, що забезпечується необхідним обладнанням¹⁰⁰.

Будинки, пансіонати, бази та інші заклади відпочинку – це заклади, що призначені для відпочинку населення, в яких відпочивальники протягом певного терміну проживають і харчуються або тільки проживають. Такі заклади можуть діяти протягом цілого року (цілорічні) або протягом сезону (сезонні).

Первинну ланку територіальної структури рекреаційного комплексу становлять лікувально-оздоровчі установи і туристичні. Окремо розміщені санаторії, пансіонати, бази створюють рекреаційні пункти. Населений пункт з кількома рекреаційними пунктами називається курортом. В Україні діє 45 курортів загальнодержавного та міжнародного значення та 13 курортів місцевого значення.¹⁰¹

---

⁹⁹ Майстро С. Особливості державного управління рекреаційним туризмом України. Харків, 2017. С. 58

¹⁰⁰ Сафулліна В. Перспективи розвитку курортної галузі та рекреаційних територій в Україні. *Управління сучасним містом*. № 12. 2017. С. 90.

¹⁰¹ Гуменюк В. Державне регулювання курортно-рекреаційної сфери. Київ. 2016. С.270

У рамках області діє станом на 2019 рік послуги оздоровлення та відпочинку надають, 8 санаторіїв і пансіонатів з лікування, 14 санаторіїв-профілакторіїв та будинків відпочинку.¹⁰²

Чільне місце в цьому списку посідає санаторій "Червона Калина", розташований на території Західного Полісся України, за 50 км на північ від Рівного, поблизу села Жобрин. Він займає площу 24,2 га землі, яка прилягає до водосховища площею 76,2 га.¹⁰³ На території санаторію на глибині 1,2 км є йодно-бромні розсоли, мінералізація 55 г / л. Розсіл - це копія хімічної формули води, яка знаходиться у всесвітньо відомих Карлових Варах в Чехії. Застосовується у формі ванн для пацієнтів із серцево-судинними, нервовими та опорно-руховими захворюваннями. А на глибині 550 м є водовмісні шари лікувальної хлоридно-натрієво-магнієвої мінеральної води з мінералізацією 8–10 г / л, яка за своїм складом така ж, як мінеральна вода з Миргорода.¹⁰⁴

Санаторій як лікувально-оздоровчий заклад заснований у 1993 році. Завдяки патріотизму та титанічній праці видатного лікаря М. Ю. Сивого та його команди, на місці унікального рекреаційного району, по обидва боки річки Путилівка з багатими покладами карстових порід, самосівом мішаного лісу, великим розмаїттям лікарських трав та природними цілющими мінеральними джерелами, що здавна сприяли лікуванню багатьох хвороб людини і тварин. Ідея виникла у М. Ю. Сивого, у період 1980-1993 рр., коли він був головним лікарем медичних закладів Агрофірми "Зоря" та зацікавився створенням бази сучасної санаторно-курортної оздоровчої зони для людей. Ця ідея була втілена в план, який він вважає сенсом свого життя - будівництвом унікального лікувального комплексу «Червона калина».¹⁰⁵

Микола Сивий розпочав свою кар'єру в 1960 році після закінчення Івано-Франківського медичного інституту здобувши ступінь лікаря. Свою

---

¹⁰² Статистичний щорічник Рівненської області за 2019 р. За ред. Ю. В. Мороза. Рівне. 2019. С.432

¹⁰³ Кравченко Н. Рекреаційне господарство Полісся: сучасний стан та перспективи розвитку. Ніжин. 2007. С. 93

¹⁰⁴ Колесник Е. Мінеральні води України. 2005. Київ. С. 54

¹⁰⁵ Лірник О. Микола Сивий – президент у своїй країні «Червона калина». Рівненський журнал успішних людей. № 1. 2019. С.1-2

діяльність розпочав хірургом у Великомежирицькій дільничній лікарні Корецького району, Рівненської області. Через рік його призначили на посаду головного лікаря цієї ж лікарні.

Упродовж 1968–1971 років Микола Юрійович був на посаді головного лікаря Корецького району. З 1971 року був призначений головним лікарем Рівненської обласної лікарні.¹⁰⁶

Як згадує сам М. Сивий про цей період свого життя: «Десять місяців з вісім попрацював лікарем-хірургом, а далі мене призначили головним лікарем тієї дільничної лікарні – на той час мені було всього 25 років. У мене стало 110 чоловік підлеглого персоналу, 100 ліжок для хворих, 18 фельдшерсько-акушерських пунктів, на обслуговуванні – десять тисяч населення. У такому віці, вважаєте, став генералом. І ось уже тоді прагнення досконалості, того, аби все, що навколо мене, змінити на краще, спонукали вчитися, переконувати, передовсім – керівників місцевого районного, обласного рівнів. Не жебрати, не випрошувати, постійно принижуючись, а – переконувати, логічним обґрунтуванням доцільності тих чи інших дій, навіть – більше того - їх гострої необхідності.»¹⁰⁷

М. Сивий проявив себе не лише як хороший організатор, який згуртував колектив та зумів мотивувати його до професійного зростання, а й побудував нові корпуси обласної лікарні, вдвічі поліпшивши її матеріальну базу. Так, Рівненська обласна лікарня наказом міністра охорони здоров'я СРСР у 1975р., була визнана одною із переможців огляду-конкурсу медичних закладів. Микола Сивий, як експерт та організатор медичних справ, чітко усвідомлював ступінь відповідальності за життя кожної людини, тож він, як хірург, провів понад 1100 екстрених операцій та врятував тисячі життів.¹⁰⁸

У період 1977-1980 рр. Микола Юрійович очолював Рівненське обласне управління охорони здоров'я. За цей час охорона здоров'я регіону стала

---

¹⁰⁶ Лукашук О. На рахунку заслуженого лікаря з Шепетівщини тисячі врятованих життів. День за днем. 2020. № 9. С.11-12

¹⁰⁷ Мельничук С. Микола Сивий : "Моя доля -"Червона калина". Рівне. Волинські обереги. 2002. С.25

¹⁰⁸ Лукашук О. На рахунку заслуженого лікаря з Шепетівщини тисячі врятованих життів. День за днем. 2020. № 9. С.11

всесоюзною базою для підготовки лікарів ВООЗ для надання первинної медичної допомоги населенню. І на її території, багатій на рекреаційні ресурси, в 1983 р. розпочато проектування мультидисциплінарного санаторію на 250 місць, а в 1985 р. - його будівництво.¹⁰⁹ Головному лікарю довелося стати технологом-дизайнером: він дав автору проекту завдання, і він уже втілює його. На той час існували будівельні норми та правила, які встановлювали максимально можливу площу будівлі та обмежували максимальну суму, яку можна було витратити на організацію одного ліжко-місця. За цими правилами вони могли витратити лише 2,5 мільйони рублів. Проаналізувавши і зрозумівши, що цього вистачило б лише на найменші витрати, головний лікар почав боротися за збільшення бюджету. Використавши свої зв'язки в Раді міністрів, Державному плануванні та Державному будівництві, які придбав, будуючи новий корпус Рівненської обласної лікарні та в лікувальних корпусах районах області. І йому вдалося відвоювати площу, більшу за спочатку заплановану на 287 квадратних метри, а орієнтовна вартість зросла до 4,7 мільйона карбованців.¹¹⁰

Проект будувався з медичної точки Миколи Сивого, насамперед, як спеціаліста: він домігся розширення територій, додаткових кабінетів, щоб вони були зручні як для лікарів, так і для пацієнтів, а також подбав про оригінальний дизайн, озеленення та оздоблення території. Робота помножена на оригінальну ідею принесла і досягнення. У 1984 році серед об'єктів об'єднання «Союзкурортпроект» курортний проект «Червона Калина» посів друге місце.

За ідею створення санаторію, який згодом назвали перлиною Поліського краю, Микола Юрійович у 1994 році отримав Державну премію з архітектури серед об'єктів цивільного та громадського будівництва України.¹¹¹

---

¹⁰⁹ Борулько Н. М. Сучасний стан та перспективи розвитку санаторно-курортного комплексу України. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. №8(215). 2014. С. 12

¹¹⁰ Мельничук С. Микола Сивий : "Моя доля -"Червона калина". Рівне. Волинські обереги. 2002. С.29

¹¹¹ Микола Сивий: Найкраща інвестиція для нашої країни – це наші люди. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rozmova.wordpress.com/2017/12/27/mykola-syvyi/>

У 1993 році санаторій прийняв перших пацієнтів і за короткий час "Червона Калина" стала відомою і однією з найкращих не лише в Україні, а й далеко за її межами.¹¹²

Санаторій перебуває у державній власності тобто у власності Фонду державного майна України (ФДМУ). Фонд державного майна України (ФДМУ) – це орган виконавчої влади зі спеціальним статусом. На який покладено функції приватизації державного майна, його перетворення з державних підприємств у публічні акціонерні товариства, функції корпоративного управління часткою держави в цих публічних акціонерних товариствах чи господарських товариствах, управління майном, яке не увійшло в статутні капітали цих підприємств.¹¹³

На той час це було правильне рішення ФДМУ. Впродовж усіх років підприємство сумлінно сплачувало орендну плату, а податків державі переказав навіть більше, ніж коштує сам санаторій (за оцінками станом на 1 жовтня 2015 року це майже 50 мільйонів гривень). Понад те, приміщення спального корпусу, як і всю інфраструктуру, зберегли в ідеальному стані.¹¹⁴

Також добудували водолікарню (частки держави і колективу рівні), побудували будиночки для бджолотерапії, інші допоміжні споруди, облагородили територію: розбили чудовий дендропарк, квітники, розчистили русло річки, звели пірс, який назвали «Калиновий острів», побудували невеличку церкву.

В 2009 році економічної скрути колектив був змушений відчужити і цех з розливу мінеральної води, і м'ясо-переробний цех (це була власність колективу), а на виручені кошти перекрити дах спального корпусу, здійснити інші невід'ємні поліпшення державного майна.

---

¹¹² Здоров'я населення Рівненщини та організація медичної допомоги (за даними управлінського аудиту). Рівне. 2011. С.110

¹¹³ Про Фонд державного майна України: Закон України від 09.12.2011 № 4107-VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 28. ст.311.

¹¹⁴ Юркова О. Чи дослухається Кабмін до рекомендацій спецкомісії парламенту щодо долі «Червоної калини». *Голос України*. 2016. С.7

Це промовисте свідчення того, що колектив усі роки всіляко старався зберегти орендоване у держави майно. Нестабільна економіка, знецінення гривні, подорожчання всіх товарно-матеріальних цінностей, поширення корумпованості негативно впливають на економічне становище санаторію. Але, незважаючи на зовнішні фактори, керівництво зосередилось на розв'язанні внутрішніх проблем і недоліків у роботі.¹¹⁵

Перша - це раціональне використання наявних запасів та людських ресурсів. Санаторій обладнаний твердопаливною котельнею. Опалення відбувається не за рахунок газу, а лише на сухій і підсушеній деревині.

З метою економії електроенергії використовуються новітні енергозберігаючі технології - відповідні світильники, індукційні панелі, сучасне опалювальне обладнання для харчоблоку. Також було проведено енергетичний аудит всього майнового комплексу санаторію, розроблено проект будівництва сонячної електростанції, встановленої на даху. В даний час триває його обстеження. Це дасть можливість виробляти електроенергію для власних потреб, а продавати надлишки іншим споживачам. Зараз щомісяця є близько 25 тис. грн. економії.¹¹⁶

Друга - впровадження нових технологій - є стрижнем економіки санаторію. Впровадження ефективної маркетингової політики в соціальних мережах є важливим інструментом просування спа-послуг здравниць на регіональному та міжнародному ринках.¹¹⁷

Заявлені інструменти спрямовані на залучення додаткових споживачів, розширення цільового сегменту, поліпшення та захист іміджу суб'єктів санаторно-курортного обслуговування шляхом формування лояльності до бренду. Ці пропозиції щодо комплексного використання можливостей значно підвищують конкурентоспроможність санаторно-курортних послуг у кожному регіоні. Використання веб-сайтів, соціальних мереж, відеоконтенту

---

¹¹⁵ Юркова О. Чи дослухається Кабмін до рекомендацій спецкомісії парламенту щодо долі «Червоної калини». *Голос України*. 2016. С.8

¹¹⁶ Мігус С. Цілюща здравниця... єднання української нації. *Голос України*. 2010 №.5-6. С. 9

¹¹⁷ Артимонова І. Концепція маркетинг-міксу як основа програмно-цільового підходу до організації маркетингової діяльності підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2010. № 4 (106). С. 96

позитивно впливає на імідж курорту.¹¹⁸

"Червона Калина" в сучасних умовах проводить "брендингову" діяльність, тобто систематизований, збалансований комплекс дій, що включає планування та реалізацію комплексу заходів щодо маркетингу іміджу бренду санаторно-курортних послуг, підходів до перетворення її на бренд для створення бажаної інтуїтивної переваги та переваги споживачів щодо таких послуг. Це формує високий рівень обізнаності в цільовому сегменті, позитивний характер емоцій споживачів, що викликає бренд-санаторій і залучає якомога більше рекреантів.¹¹⁹

Найцінніший скарб Червоної калини - це люди, які тут працюють. Микола Сивий, сам головний лікар, життя якого невіддільне від його санаторію, є взірцем для інших. До складу колективу входять два кандидати медичних наук, три заслужені лікаря України, шість лікарів вищої та першої атестаційних категорій. Відповідно навчені, професійно підготовлені медсестри.¹²⁰

Врешті-решт, про це свідчить сучасний «здоровий» стан самого санаторію, який для головного лікаря Миколи Юрійовича Сивого - справа його життя: на роботі вранці та пізно ввечері в будні та вихідні він знаходить час для ознайомлення із закладом та послугами туристів та діловими зустрічами з трудовим колективом для контролю та аналізу всіх нюансів роботи.

За його словами «...Працівники тут не беруть хабарів, вони цінують робоче місце...»¹²¹. А звідси і імідж санаторію. Заробітна плата працівників на 20-30% вища, ніж у державних медичних закладах. Завдяки функціонуванню закладів охорони здоров'я формується можливість працевлаштування

---

¹¹⁸ Галаченко О. Бренд як інструмент маркетингової регіональної політики розвитку сфери санаторно-курортних послуг. *Модернізація економіки: виклики і можливості економічного зростання*. Київ, 2017. С. 191

¹¹⁹ Власенко О.О. Новітні підходи до створення нового бренду та виведення його на ринок. *Проблеми науки*. 2007. №2. С. 22-28

¹²⁰ Микола Сивий: Найкраща інвестиція для нашої країни – це наші люди. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rozmova.wordpress.com/2017/12/27/mykola-syvyi/>

¹²¹ Мельничук С. Микола Сивий : "Моя доля -"Червона калина". Рівне. Волинські обереги. 2002. С.28

значної кількості громадян, тобто вирішуються соціальні питання, зокрема щодо зменшення безробіття.

Це надзвичайно актуально в ситуації, що склалася в країні. Однак у процесі аналізу тенденцій розвитку санаторно-курортних послуг за період незалежності зменшується кількість працівників у закладах охорони здоров'я, причому не тільки медичного та медичного, а й іншого персоналу. Так, середньооблікова чисельність працівників санаторно-курортного сектору з 2005 по 2017 рр. зменшилася на 65,7%. Позитивним є те, що частка лікарів та інших медичних працівників у штатному розкладі закладів охорони здоров'я зростає¹²².

Подолавши зовнішні та внутрішні труднощі, санаторій є самодостатнім, а також орендуючи державне майно, робочий колектив з 165 чоловік вніс до державного бюджету лише у вигляді податків понад 70 млн грн., що в п'ять разів перевищує вартість державної власності санаторію. мільйони власних коштів на його вдосконалення.

Станом на 2019 рік «Червона Калина» - останній державний санаторій в області. Але в період 2016-2017 рр. уряд та Фонд державного майна включили цей заклад охорони здоров'я до переліку об'єктів, що підлягають приватизації у 2016 р. Однак такий хід подій не влаштував персонал санаторію та керівництво. Більше того, він був включений до списку групи «В», який зазвичай роблять промислові гіганти. Насправді санаторій повинен бути в групі «F», яка включає дрібну приватизацію.¹²³

Всіх здивувало, що держава насправді хоче позбутися прибуткової компанії, яка платить орендну плату, податки та чистий дохід від реалізації продукції (в даному випадку послуг) у минулому році склав 20 413 тисяч гривень.

Тобто санаторій має ефективне управління. Ще одним підтвердженням

---

¹²² Ушенко Н. Конкурентоспроможність персоналу інноваційно-орієнтованого підприємства. *Часопис економічних реформ*. №4. 2011. С. 153.

¹²³ Аналітична довідка про роботу Фонду державного майна України та хід виконання Державної програми приватизації у I кварталі 2016 року. ФДМУ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.spfu.gov.ua/userfiles/pdf/andov-6-2016-8903_8903.pdf

цього є той факт, що держава не допомагає санаторію розподіляти путівки: її частка у наповненні санаторію зараз становить лише 2,7 відсотка, решта заслуга колективу, що працює на самофінансування хороший імідж санаторію, тому люди їдуть сюди охоче. Тому рішення несправедливо відібрати санаторій у тих, хто сприяв його розвитку (частка майна колективу та держави, коливається від 28 до 72 відсотків).¹²⁴

Однак у 2008 році сам колектив запропонував приватизацію як вихід із економічної кризи. Вважалося, що приватизація санаторію буде завершена до кінця 2012 року, але в 2010 році ситуація стабілізувалась, але заклад був міцно відновлений і зміна власника не була актуальною. Тоді орієнтовна вартість санаторію становила 40 мільйонів гривень. Оцінено вартість цілісного майнового комплексу санаторію «Червона Калина». Комісія, створена регіональним відділенням Фонду державного майна України в Рівненській області, провела інвентаризацію, розмежування та оцінку майна санаторію. Його вартість оцінюється у 37 мільйонів 877 тисяч 281 гривень. Визначено, що державі належить 83,8% майна санаторію, що коштує 31 мільйон 749 тисяч 559 гривень, а вартість майна, заробленого орендарем, становить 6 мільйонів 127 тисяч 682 грн. В обласному відділенні зазначали що майно санаторію «Червона Калина» все одно буде здаватися в оренду. Була визначена частка держави - 80%, відповідно, частка трудового колективу - 20%. Однак через бачення Фонду державного майна та Рівненської ОДА цієї ситуації його було призупинено. Усі документи були передані до Фонду державного майна та розпорядження про створення комісії з підготовки до приватизації санаторію "Червона калина". Фонд вирішив взяти на себе.¹²⁵

Також прокуратура області порушила кримінальну справу за фактом службової недбалості згідно з частиною другою статті ст. 367 ЦКУ. За

---

¹²⁴ Звіт незалежної оцінки необоротних активів ОП санаторію «Червона калина» Фонду державного майна України від 22 грудня 2010 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.spfu.gov.ua/userfiles/files.pdf>

¹²⁵ Звіт про роботу Фонду державного майна України та хід виконання Державної програми приватизації у 2008 році. URL: http://www.spfu.gov.ua/userfiles/pdf/2008_12.pdf

словами правоохоронців, у 2008 році посадовці Рівненського відділення Фонду державного майна не внесли жодних змін до договору оренди санаторію «Червона Калина», передбаченого законом. Такі неправомірні дії призвели до того, що з травня 2008 р. по березень 2009 р. бюджет втратив півтора мільйона гривень.¹²⁶

У вересні 2010 року прокурори завершили кримінальну справу про оренду санаторію «Червона Калина». Справу, яку розслідували за необережність службові особи Рівненського відділення Фонду державного майна.

Закриття кримінальної справи - чудовий камінь на плечах головного лікаря санаторію. Микола Сивий багато скаржився, що завдав серйозного удару репутації санаторію, відомого на всю Україну. Тому він перший оголосив про припинення слідства.¹²⁷

Повторення ситуації ми могли побачити в 2016 р. Співробітники санаторію апелювали щодо подальшого майбутнього підприємства до ФДМУ, Кабінету Міністрів та парламенту. Питання приватизації орендованого підприємства санаторію «Червона Калина» було заслухано 31 березня 2016 р. в спеціальній контрольній комісії з питань приватизації Верховної Ради України на вимогу народних депутатів В. Голуба та О.Дехтярчука, в якій вони вимагали негайно зупинити приватизацію санаторію «Червона Калина» «як об'єкт групи» «В», внести зміни до Постанови Кабінету Міністрів від 12.05.2015 №271 «Про прозору та конкурентну приватизацію в 2015-2016 роках (із змінами)», виключивши санаторій зі списку об'єктів групи «В» та вжити заходів для захисту інтересів колективу.¹²⁸

Народні депутати передали думку трудового колективу, який не

---

¹²⁶ Микола Сивий: Найкраща інвестиція для нашої країни – це наші люди. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://roznova.wordpress.com/2017/12/27/mykola-syvyi/>

¹²⁷ Польова Л. Чи є шанс у "Червоної калини"? Вільне слово №23/2. 2016. С. 2

¹²⁸ Про депутатський запит депутата обласної ради Дехтярчука О. Щодо вилучення з переліку підприємств що підлягають приватизації у 2016 році підприємство-санаторій «Червона калина» від 14 квітня 2016 року. №352/04-355. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/wcadr_document?DOCUMENT_ID=74793&DOCUMENT_TYPE=1

погоджується з таким підходом до приватизації і вважає, що санаторій слід віднести до об'єктів приватизації групи "F" як санаторій, а також визначити спосіб приватизації шляхом придбання орендованого майна. передбачено договором оренди від 20 травня 1994 р. (зі змінами). Владислав Голуб та Олександр Дехтярчук також додали до своїх звернень думку експерта - завідувача кафедри цивільно-правових відносин Національного університету "Острозька академія" Лидовця Р. щодо права орендної компанії "Червона Калина" на приватизацію орендованого майна шляхом викупу та класифікації групи "F".¹²⁹

Щомісяця він платить до державного бюджету близько 100 000 грн. в оренду, торік відрахували понад 5 млн грн. податків, а також отримував прибуток. Однак найближчим часом санаторію мали поставити ультиматум: або приватизація, або оренда, що призведе до банкрутства закладу.

Приватизацію не можна розпочати без вирішення всіх питань, зокрема, майнових та земельних відносин з державою. Необхідно провести інвентаризацію земель, визначити, яке майно належить державі, а яке працівникам санаторію. Державна власність у санаторії - це лише стіни, підлога та крокви. Все інше адміністрація зробила за власні кошти: замінила комунікації, сантехніку, встановила нові вікна та реконструювала дах. Сприяти якнайшвидшій приватизації, щоб санаторій спіткав доля радіозаводу та тракторного заводу.¹³⁰ Відповідно до звернень депутатів та працівників санаторію, спеціальна контрольна комісія з приватизації Верховної Ради України вирішила: «1. Через невизначеність певних майнових та земельних питань, що виникли через недостатній контроль ФДМУ, регіональне відділення ФДМУ у Рівненській області та необхідність певного часу їх вирішення відповідно до чинного законодавства рекомендувати Кабінету Міністрів виключити з перелік підприємств, що підлягають приватизації в 2016 році, оренда підприємства санаторію

---

¹²⁹ Там само.

¹³⁰ Польова Л. Чи є шанс у "Червоної калини"? *Вільне слово* №23/2. 2016. С. 3

"Червона калина" та внести відповідні зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 12 травня 2015 р. №271.»¹³¹

Сьогодні санаторно - культурний, оздоровчий та лікувальний комплекс зберігається і примножується практичною діяльністю людини, яка любить і піклується про збереження природи. Це територія, яка лікує своєю енергією, кришталево чистим повітрям, хвойним лісом, безліччю різноманітних декоративних дерев та чагарників, ароматами лікарських трав, калинових та вишневих гаїв, фітосад, який об'єднує людину з природою, сприяє зміцненню здоров'я, лікує різні хвороби, сприяє екологічному вихованню людей різного віку. Санаторій забезпечує ефективну допомогу в кардіологічній, неврологічній, гастроентерологічній та монологічній областях, а також при захворюваннях опорно-рухового апарату. Цьому сприяють унікальні цілющі мінеральні джерела та найбільш сприятливі умови для повноцінного лікування, реабілітації, освітньої, спортивної та масової роботи, дозвілля. Все необхідне для комфортного проживання забезпечено на 250 місць, сучасним лікувально-оздоровчим комплексом, бальнеологічним відділенням з басейном, концертним залом, бібліотекою, поштою, двома барами, рестораном, сауною, магазином, аптекою та багато іншого.¹³²

Особлива увага в санаторії приділяється народним методам. Тут ефективно впроваджуються передові ідеї «інтегрованої» медицини, які базуються на поєднанні основ давньої тибетської, китайської, японської філософії, досягнень сучасної науки, електроніки, лазерних технологій, розвитку комп'ютерів. З 1993 року діти з Рівненської області, які постраждали внаслідок Чорнобильської аварії, оздоровлюються. Сьогодні пацієнти з усіх регіонів України та п'яти континентів світу - Азії, Африки, Австралії, Америки та Європи - відвідали та одужали понад 100 000 людей.

---

¹³¹ Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення зміни у додаток 1 до постанови Кабінету Міністрів України» [Електронний ресурс] // № 271 від 12 травня 2015 р. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249971613>

¹³² Романуха А. Санаторій "Червона калина" - територія здоров'я, любові і добра. Вісті Рівненщини №25/24. 2016. С. 4

Україна та 45 різних країн.¹³³

Санаторій "Червона Калина" та головний лікар Микола Юрійович є учасниками: всеукраїнських проєктів - "Навчальні заклади медичної освіти України" (2007), "Екологія, довкілля та природокористування в Україні" в рамках всеукраїнського конкурсу "Лідер охорони навколишнього середовища (2012); Всеукраїнська колекція зображень "New Business Ukraine" (2012), довідково-біографічне видання "Флагмани сучасної медицини" (2012) та багато інших.¹³⁴

Микола Сивий - лауреат Всеукраїнського рейтингу професійних досягнень за рішенням Науково-експертної ради іміджевої програми «Лідер XXI століття» (2004), а санаторій увійшов до списку «100 найкращих підприємств України "у категорії" Здоров'я ". Санаторій "Червона калина" отримав Срібну Стеллу (2007) та Золоту Стеллу (2009), Міжнародні сертифікати якості (номінації «Якість третього тисячоліття») Міжнародного академічного рейтингу популярності «Золота Фортуна», в якому взяли участь представники 29 країн світу, а головного лікаря Миколу Сивого нагородив голова Президії рейтингу - президент Національної академії наук України - Борис Патон.

Відвідали свого часу санаторій Василь Зінкевич і Павло Дворський, народний артист України Микола Гнатюк, організатори у Вітебську міжнародного фестивалю «Слов'янський базар», Ядвіга Поплавську та Олександр Тихонович, лауреати Шевченківської премії Василь Пилип'юк, Степан Сапеляк, Андрій Михалко та інші.¹³⁵

Коштує найдешевше місце у санаторії у номері без вигод — 210 гривень за одну особу за добу, з лікуванням — 290. Місце у стандартному двомісному економ-номері - 350 гривень за одну особу за добу, з лікуванням — 430 гривень. Втім, залежно від рівня комфорту тут є і дорожчі умови проживання. Приміром,

---

¹³³ Юркова О. Микола Сивий: "У перлині Полісся - "Червоній калині" - уже оздоровилися майже 130 тисяч людей". Голос України №128/14 лип. 2017. С. 10

¹³⁴ Глінчук Л. «Академія здоров'я» запрошує на Полісся! Український туризм. 2019. № 3. С. 69

¹³⁵ Бойко В. Микола Юрійович Сивий - головний лікар і його "Червона калина". Вони вірні клятві Гіппократа. Рівне. 2014. С. 66.

найдорожче - за будиночок - доведеться викласти 3000 гривень за добу. На збільшення вартості санаторно-курортних послуг останніми роками, зокрема одного ліжко-дня, вплинуло постійне дорожчання виробничих ресурсів, а також енергоносіїв.¹³⁶

3.2 ПРОФСПІЛКОВЕ ПІДПРИЄМСТВО-САНАТОРІЙ «ГОРИНЬ».

Ще одним закладом охорони здоров'я в регіоні є профспілковий санаторій "Горинь", розташований у смт. Степань Сарненського району і є власністю Федерації профспілок Рівненської області. Спеціалізується санаторій на оздоровленні та реабілітації дітей та дорослих із захворюваннями органів травлення, нервової та ендокринної системи, обміну речовин, захворювання опорно-рухового апарату та сполучної тканини різними лікувальними грязями.¹³⁷ Які активно використовувалися для лікування різних захворювань у середині ХХ століття. Так звана "боровина" - лікувальна грязь, яка являла собою висушені рослинні організми в поєднанні з мурашиною кислотою, використовувалась для лікування захворювань хребта та суглобів, периферичної нервової системи в санаторії Гута Степанська.¹³⁸

Цілющі властивості місцевої грязі стали відомими у минулому столітті завдяки підприємництву місцевого священика Теодора Чабана, який направив зразки води та грязі з болота навколо Гути Степанської на аналіз до Варшави. На той час Гута Степанська належала до Костопільського повіту Волинського воєводства Речі Посполитої. Результати показали, що вода та грязь мають подібні цілющі властивості, як у найбільшому польському курортному місті Цехоцінек.¹³⁹ Інформація про чудодійну воду та грязь швидко поширилася по регіону і незабаром вийшла за його межі. Пацієнти з усієї Європи почали їздити

---

¹³⁶ Опанасик М. Санаторії Рівненщини: ціни й умови. Регіональна щоденна газета. ОГО № 27/30.2019. С. 5

¹³⁷ Чир Н. Природоресурсний потенціал лікувальних грязей для потреб санаторно-курортного господарства України. Тернопіль. 2015. С. 206

¹³⁸ Стецюк Т. «Горинь» – за здоров'ям. Медичний вісник. 2019. № 33/34/16. С. 1

¹³⁹ Як на Костопільщині за Польщі грязями лікували. Голос України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rivnepost.rv.ua/news/-na-kostopilshchini-za-polshchihryazyami-likovali>

до Гути Степанської. Курорт уже не встигав задовольнити потреби всіх бажаючих. Тож навіть маючи великі кошти, люди не могли легко потрапити сюди на лікування - потрібно було зареєструватися в черзі.

Газета "Костопільські вісті", що виходила під час німецької окупації (1941-1943), публікувала рекламні оголошення, що запрошували людей на лікування до санаторію "Гута Степанська". Зокрема, місцевим жителям пропонували "соснові та соляні купелі", які до того часу використовувались у санаторіях курорту "Трускавець". Сольові ванни лікували вивихи суглобів, посттравматичні наслідки, артрити, артрози, захворювання сечостатевої системи у жінок тощо.

Курорт у Гуті Степанській припинив свою діяльність у 1943 році внаслідок бойових дій, а більш ніж через 20 років, у 1965 році, у сусідньому Степані було відкрито подібний заклад із використанням цілющих властивостей грязі та води з місцевих джерел. У 1975 році він набув статусу санаторію для лікування захворювань шлунково-кишкового тракту і отримав назву «Горинь». У 1986 р. після аварії на Чорнобильській АЕС санаторій як загальносоюзний санаторій був закритий через радіаційне опромінення та слабкі заклади і лише в 2005 р. відкрив двері для жителів регіону.¹⁴⁰

За часів незалежності через економічну нестабільність в країні санаторний заклад занепав. Його серйозна реставрація та реконструкція фактично розпочалась у 2014 р. Після довгих пошуків інвесторів була здійснена його модернізація. Згідно з розробленим генеральним планом, була проведена реконструкція котельні, пральні та інших будівель. Завершено будівництво цеху з виробництва мінеральної води, прийом якого в після санаторний період є невід'ємною частиною успішного реабілітаційного процесу.¹⁴¹ Згідно з планом, у вересні 2020 року мало б бути введено в експлуатацію сучасну ванну кімнату, та інших приміщень які покладуть початок реконструкції всього медичного корпусу.

---

¹⁴⁰ Демянчук Г. Солоне болото. *Степанський край : історія та культура*. Рівне. 2010. С. 67

¹⁴¹ Стецюк Т. Приїждить у «Горинь». *Рівненський кооператор*. 2019. № 12/7. С. 2

Федерація профспілок області має не достатнє фінансування. Тому санаторій шукає ефективного інвестора, який міг би скористатися наявною природною, матеріально-технічною та медичною базою санаторію та вдосконалити її, для того щоб санаторій працював цілий рік та оздоровлював, як дітей, так і дорослих.¹⁴²

Влітку 2019 року понад 1200 дітей та 36 дорослих оздоровились в санаторії "Горинь". Але для того, щоб він став справжнім лікувальним центром, працював на повну потужність, додаючи кошти до місцевого та профспілкового бюджетів, потрібні значні додаткові інвестиції. Зараз у санаторії людей лікують степовою мінеральною водою та грязями з Гутянського родовища. Тут також оздоровлюють осіб із захворюваннями органів травлення, нервової та ендокринної систем, кістково-м'язової та сполучної тканин, порушеннями кровообігу та обміну речовин. Перелік процедур, які може пройти хворий у санаторії «Горинь», досить великий. Серед них – лікування озокеритом, гальванотерапія, грязьові ванни, масаж, водні ванни, інгаляції, фізіотерапевтичні процедури, сліпе зондування печінки, лікувальна фізкультура, лікування мінеральною водою.¹⁴³

Все це входить у вартість путівки, яка сьогодні становить 520 грн на добу для дорослої людини і 360 грн для дитини.

Головний лікар санаторію «Горинь» Лариса Шишковська стверджує, що вищезазвані процедури, мінеральна вода і шестиразове харчування сприяють покращенню стану здоров'я осіб, котрі відпочивають у закладі.¹⁴⁴

Приватизація закладів регіонального курортного комплексу може позитивно вплинути на розвиток сфери санаторно-курортних послуг за умови постійного і ефективного державного регулювання. З початком реформування економіки країни державні органи фактично самоусунулись від своєї регулюючої і стимулюючої ролі в розвитку сфери санаторно-курортних послуг.

---

¹⁴² Арсенічева Ж. Відродження санаторію «Горинь». № 7. *Український туризм*. 2018. С. 2

¹⁴³ Легка А. До поліського Баден-Баден - рукою подати. *Вільне слово. Громадсько-політична газета*. № 26/27 черв. 2019. С. 6

¹⁴⁴ Опанасик М. Санаторії Рівненщини: ціни й умови. Регіональна щоденна газета. ОГО № 27/30.2019. С. 5

3.3 КОМУНАЛЬНЕ ПІДПРИЄМСТВО ДИТЯЧИЙ САНАТОРІЙ «ХРІННИКИ»

На межі Рівненської та Волинської областей в районі із значним туристичним та рекреаційним потенціалом знаходиться комунальне підприємство дитячий санаторій «Хрінники» розташоване на березі річки Стир в однойменному селі Хрінники Демидівського району.

У 2004 році під час досліджень вчені з Українського науково-дослідного інституту водного господарства та екологічних проблем виявили, що води річки Стир на вході у водосховище, безпосередньо у водосховищі та на виході оцінюються першим класом і є "відмінними" , "дуже" чистим" На березі водосховища в сосновому лісі знаходиться санаторій, який має хорошу базу для відпочинку та лікування. Діти, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, тут відпочивають та оздоровлюються.¹⁴⁵

Але найголовніше в санаторії - це унікальні медичні послуги - грязелікування. Природні грязі Демидівщини є єдиними в Україні за своїми цілющими та оздоровчими ефектами. Вони лікують такі захворювання, опорно-рухового апарату. Перспективним напрямком розвитку є "медичний туризм та лікування торф'яними грязями. Але спочатку ці потреби вимагають реорганізації закладу, щоб замість трьох місяців міг працювати цілий рік та приймати пацієнтів. Сама грязь - за два кілометри від санаторію - в урочищі "Вичавки", яке з 1983 року зареєстроване як орнітологічний заказник. 38 гектарів колишнього місця видобутку торфу - а зараз заболоченої території біля річки Стир - санаторій відвела Демидівська районна рада.¹⁴⁶

Заклад з початку 2000-х років має висновок Одеського науково-дослідного інституту медичної реабілітації та курортології. Фахівці вивчали торф'яний грязь

---

¹⁴⁵ Гопчак І. Екологічна оцінка якості поверхневих вод Хрінницького водосховища. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. 2009. Вип. 3 (47). Ч. 1. Рівне. С. 11.

¹⁴⁶ Худоба В. Хрінниківське водосховище як найбільший рекреаційний об'єкт Волинської височини. *Вісник Львівського ун-ту. Серія геогр.* 2009. Вип. 37. С. 269.

для лікування, проводили біохімічний аналіз і, нарешті, визнали, що його можна використовувати для реабілітації пацієнтів з проблемами нервової, травної, сечовидільної та статеві систем.¹⁴⁷

Вартість путівки складає - 407 гривень за день (з 5-разовим харчуванням) дитяча та 432 гривні - для дорослого.¹⁴⁸

Але основними проблемами розвитку лікувального підприємства є те що можливості санаторію обмежені. Він не в змозі забезпечити місцями для відпочинку усіх бажаючих. Власне тому тут розвивається неорганізований відпочинок населення. Територія, на якій активно з кожним роком зростає приплив неорганізованих туристів, є недостатньо облаштованою, внаслідок цього тут спостерігається витогування трав'яного покриву, засмічення узбережжя, що негативно впливає на навколишнє середовище.¹⁴⁹

Останніми роками навколо водосховища стрімко зростає хаотична забудова приватними будинками. Найсуттєвішим недоліком є відсутність генерального плану облаштування території та відсутність централізованої каналізаційної системи. Все це разом може згодом негативно позначитися на якості води у Хрінниківському водосховищі.¹⁵⁰

Отже для збереження цієї рекреаційної частини необхідний генеральний план забудови узбережжя Хрінниківського водосховища та вирішити проблеми централізованого водопостачання і водовідведення.

---

¹⁴⁷ Олексюк О. На відпочинок – у санаторій "Хрінники". *Громадсько-політична газета* №21/26. 2017. С. 5

¹⁴⁸ Опанасик М. Санаторії Рівненщини: ціни й умови. *Регіональна щоденна газета*. ОГО № 27/30.2019. С. 6

¹⁴⁹ Шукають кошти для реанімації водної перлини / О. Поліщук // *Голос України*. - 2020. - № 82/20 трав./ - С. 10

¹⁵⁰ Поліщук О. Шукають кошти для реанімації водної перлини. *Голос України* № 82/20 трав. 2020. С. 10

ВИСНОВКИ ДО 3 РОЗДІЛУ

Санаторії, розташовані на Рівненщині, мають потужні бальнеологічні заповідники, серед яких найціннішими є мінеральні води та лікувальні грязі різних типів, що є основою для відпочинку та оздоровлення. Сьогодні на трьох родовищах, зокрема на Червоній Калині, Острозькому та Степанському, гірничо-промислове розливання мінеральної лікувальної столової води здійснюється у ємності для споживання.

Організаційно-правові структури, що беруть участь у рекреаційному комплексі регіону, не зазнали суттєвих змін за роки незалежності. Водночас у регіоні паралельно проходили два процеси зменшення кількості санаторіїв та консолідації тих, які продовжують функціонувати до цього часу. Важливою складовою неефективного функціонування санаторно-курортного комплексу Рівненської області є також відсутність комплексної системи інформаційно-рекламного забезпечення діяльності та низький рівень управління санаторно-курортними закладами. Тому сьогодні існує об'єктивна необхідність змінити пріоритети управління, що приведе галузь до європейських стандартів.

Найгострішою проблемою для лікувально-оздоровчого комплексу регіону є форма власності, оскільки за часів незалежності України певний відсоток підприємств залишається у державній власності, а рівень державного фінансування хоче залишити найкращим. Це призводить до неможливості ефективного розвитку медичних та медичних підприємств. В регіональному аспекті це виражається у відсутності ефективного державного механізму економічного розвитку медичних та медичних підприємств; амортизацією основних фондів; низькою якістю послуг; відсутністю належного рівня маркетингового забезпечення; сезонністю санаторіїв та здравниць; низьким рівнем управління на підприємствах; незадовільним станом транспортних зв'язків.

Саме «Червона Калина» стала прикладом, ефективного менеджеравання, з його потужними природними та цілющими запасами, серед яких найціннішими

є мінеральні води та лікувальні грязі різних типів. Тут відбувається оздоровлення людей не тільки з України, але з усього світу.

У той же час економічні, природні та просторові місцеві умови по-різному впливають на виробництво та продаж санаторно-курортних послуг. Спеціалізація закладів охорони здоров'я у сферах лікування також залежить від регіональної специфіки, природних та рекреаційних ресурсів, що впливає на формування санаторно-курортних служб, їх унікальність та оригінальність.

На прикладі таких санаторіїв, як "Горинь" та "Хрінники", ми можемо проаналізувати, як в умовах процесів децентралізації, що відбуваються сьогодні в державі, сфера санаторно-курортних послуг стає особливо важливою для прогресу як окремих регіонів, так і об'єднаних територіальних громад . умови життя цих установ перебувають у досить депресивній ситуації та потребують реорганізації та модернізації, збільшення фінансування, що сприятиме їх інвестиційній привабливості та підвищенню конкурентоспроможності на регіональному рівні.

Тому важливим завданням у контексті розвитку санаторно-курортних послуг є реформування відносин у системі рекреаційно-туристичної політики на місцевому та національному рівнях.

Політична нестабільність у країні, глибока фінансово-економічна криза, яка призвела до зростання вартості послуг при неякісній послугі, призвела до зменшення попиту та зменшення завантаження санаторіїв, що сьогодні становить близько 40% .

ВИСНОВКИ

Таким чином, у ході нашого дослідження функціонування санаторно-рекреаційної сфери Рівненщини у 1991-2019 роках можемо зробити наступні висновки:

1. Природно-кліматичний потенціал Рівненської області дозволяє забезпечувати необхідними ресурсами всі галузі економіки регіону, в яких у процесі виробництва використовуються підземні та поверхневі води; стимулює розвиток лікувальних підприємств, туристично-рекреаційної сфери. Але недостатні інвестиційні вкладення в розвиток гірничодобувних і переробних підприємств, розвідку та освоєння нових родовищ корисних копалин. Недостатнє фінансування прикладних наукових досліджень, спрямованих на вивчення мінеральних ресурсів Рівненщини. Це все призводить до невідновлюваності природних мінеральних ресурсів, що визначає необхідність їх раціонального та ощадливого використання, зокрема бурштину та базальтів стовпчастої структури. Пріоритетним напрямом у комплексному веденні лісового господарства є розширене відтворення та збереження рекреаційних ресурсів Рівненщини. Під рекреаційними ресурсами слід розуміти природні системи та їх елементи, культурно-історичні об'єкти, ресурси санаторно-курортних підприємств, а також трудові ресурси, які за певних умов можуть бути використані для організації відпочинку та оздоровлення населення.

2. Зародження та початки функціонування санаторно-рекреаційної сфери на території області припадають на міжвоєнний період, який сформував межі лікувально-оздоровчого комплексу. Першим лікувальним закладом був санаторій «Солоне болото» в селі Гута Степанська, заснований в 1930 році. Він визначив територіальне розташування для майбутніх санаторних підприємств області. Також існували лікувально-оздоровчі заклади, спеціалізацією яких були лікування та профілактика туберкульозу та інших хвороб дихальних шляхів, вони розташовувались у Маневичах (Ковельський повіт) та передмісті Острога.

Друга світова війна зруйнувала більшість українських санаторно-курортних закладів, що обумовило їх відновлення після одержання перемоги над

нацизмом. У радянський період спостерігається збільшення санаторних об'єктів, але їх матеріальне оснащення та рівень послуг були низькими через залишкове фінансування та недостатнім рівнем матеріального забезпечення населення.

3. Діяльність санаторно-лікувальних об'єктів із проголошенням незалежності України не покращилась, а навпаки, процеси скорочення фінансування галузі посилювались, та знижувався попит на рекреаційні послуги внаслідок обмеження економічних можливостей громадян. Розпад СРСР руйнував сталі економічні зв'язки, що обтяжувало формування національних економік. Користуючись слабкістю нової офіційної влади, реальне керівництво республік здійснювалось організованими формуваннями, які за безцінь, а інколи просто задарма вивели з державної власності санаторно-оздоровчі підприємства, прибуткові і перспективні підприємства були приватизовані, а доходи від їх діяльності, з метою уникнути високого оподаткування, виведені в «тінь».

До факторів, що негативно впливали на розвиток санаторно-курортної галузі України в перші роки незалежності, слід віднести фінансово-економічну кризу, недостатній рівень фінансового забезпечення відтворення матеріально-технічної бази санаторно-курортних закладів, низький рівень розвитку інфраструктури курортного господарства, зниження платоспроможності значної частини населення, підвищення цін на путівки, низьку якість санаторно-курортних послуг. Найвагоміше зменшення кількості оздоровчих закладів відбувалось з 2014 р., причиною чого є політична ситуація в країні.

4. Дослідження регіональних тенденцій розвитку сфери санаторно-курортних послуг, які склались у процесі її функціонування включаючи економічні, природні, просторові умови, визначили, що вони по-різному впливають на продукування курортних послуг і їх реалізацію та переконливо доводять, що за досліджуваний період на Рівненщині скоротилась кількість санаторно-курортних закладів, зокрема: дитячих санаторіїв, пансіонатів з лікуванням і санаторіїв-профілакторіїв.

Упродовж останніх 20 років більшість закладів державної форми власності у досліджуваному регіоні були збитковими, відтак, їхня кількість різко

скоротилась. Серед причин зменшення кількості підприємств та їх кризового становища, слід назвати, перш за все, організаційні недоліки управління, моральну та фізичну зношеність матеріально-технічної бази, недостатнє фінансування, низьку конкурентоспроможність госпрозрахункових підприємств. Сьогодні як і санаторій «Горинь», так і «Хрінники» потребують реорганізації, залучення інвестиційних коштів та вжиття заходів щодо оновлення, реконструкції, проведення реставраційних робіт, що є головною умовою підтримки високого рівня послуги для відпочиваючих, а розширення асортименту пропонованих рекреаційних послуг продовжить термін їх надання.

Нині проблема розвитку сфери санаторно-курортних послуг набуває особливого значення, оскільки існує можливість рекреацію вивести на рівень розвинутих європейських держав, що стане інструментом для розвитку міжнародного туризму та суміжних галузей як економіки, сприятиме зростанню кількості робочих місць, збільшень надходжень до бюджетів держави, регіонів, міст, сіл. Приклад ефективного менеджменту лікувально-оздоровчого підприємства, являє собою санаторій «Червона калина», який формує позитивний імідж Рівненському регіону. Насамперед, завдяки ефективному використанню наявної матеріально-технічної бази відпочинку, збільшення природно-рекреаційного потенціалу території, інноваційних методів лікування.

Стосовно функціонування санаторіїв «Хрінники» та «Горинь», то їх основні проблеми: застаріла існуюча матеріально-технічна база, яка потребує значних капіталовкладень у розвиток та їх реконструкцію; фінансування за залишковим принципом; неефективне управління; перехід із державного у приватне підпорядкування.

Із впевненістю можна сказати, що взявши курс на розбудову рекреаційної індустрії на прикладі історичного становлення «Червоної Калини», правильно розставивши пріоритети щодо основних напрямків розвитку, рекреаційний потенціал Рівненської області буде використовуватися сповна, активно привертаючи увагу споживачів рекреаційних послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела:

1. Арсенічева Ж. Відродження санаторію «Горинь». № 7. *Український туризм*. 2018. С. 2-4
2. Аналітична довідка про роботу Фонду майна та хід виконання приватизації за 9 місяців 2011 року. *Бюлетень приватизації*. № 1.(237). 2012. С.1-17
3. Аналітична довідка про роботу Фонду державного майна України та хід виконання Державної програми приватизації у I кварталі 2016 року. Київ. ФДМУ. 2016. С. 83
4. Аналіз стану економічного та соціального розвитку Рівненської області за 2014-2018 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.rv.gov.ua/storage/app/sites/11/oktober2019/analiz570.pdf> (дата звернення 10.09.2020 р.)
5. Бойко В. Микола Юрійович Сивий - головний лікар і його "Червона калина". Вони вірні клятві Гіппократа. Рівне. 2014. С. 65-70.
6. Василько С. Микола Сивий: Найкраща інвестиція для нашої країни – це наші люди. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://rozmova.wordpress.com/2017/12/27/mykola-syvyi/#comments> (дата звернення 10.09.2020 р.)
7. Головне управління статистики у Рівненській області. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rv.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 10.09.2020 р.)
8. Декрет СНК от 20 марта 1919 года «О лечебных местностях общегосударственного значения». Собрание узаконений и распоряжений правительства за 1919 г. Управление делами Совнаркома СССР М. 1943 стр. 320-322. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://istmat.info/node/379124> (дата звернення 10.11.2020 р.)
9. Декрет СНК РСФСР от 13 мая 1921 года О домах отдыха. Собрание узаконений и распоряжений правительства за 1921 г. Управление делами

- Совнаркома ССРСР. 1944. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://istmat.info/node/45727> (дата звернення 10.11.2020 р.)
10. Демянчук Г. Солоне болото. *Степанський край : історія та культура*. Рівне. 2010. С. 66-68
11. Доповідь про стан навколишнього природного середовища в Рівненській області за 2018 р. Рівненська ОДА. 2018. 236 с.
12. Доповідь про стан навколишнього природного середовища в Рівненській області за 2019 р. Рівненська ОДА. 2019. 242 с.
13. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Закон України від 14.05.1992 № 2343–ХІ. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2343-12> (дата звернення 10.09.2020 р.)
14. Звіт незалежної оцінки необоротних активів ОП санаторію «Червона калина» Фонду державного майна України від 22 грудня 2010 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.spfu.gov.ua/userfiles/files.pdf> (дата звернення 15.10.2020).
15. Звіт про роботу Фонду державного майна України та хід виконання Державної програми приватизації у 2008 році. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.spfu.gov.ua/userfiles/pdf/2008_12.pdf (дата звернення 16.10.2020).
16. Звіт Фонду державного майна України про підсумки діяльності за 2015 рік. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.spfu.gov.ua/userfiles/files.pdf> (дата звернення 15.10.2020) .
17. Здоров'я населення Рівненщини та організація медичної допомоги (за даними управлінського аудиту). Рівне. 2011. С. 141.
18. Курорты СССР: [Справочник]. Под ред. С.В. Курашова. Министерство здравоохранения СССР. Медгиз, 1951. С. 504.
19. Лірник О. Микола Сивий – президент у своїй країні «Червона калина». *Рівненський журнал успішних людей*. № 1. 2019. С.1-6

20. Легка А. До поліського Баден-Баден - рукою подати. Вільне слово. Громадсько-політична газета. № 26/27 черв. 2019. С. 6
21. Лукашук О. На рахунку заслуженого лікаря з Шепетівщини тисячі врятованих життів. *День за днем*. 2020. № 9. С. 11-12
22. Мігус С. Цілюща здравниця... єднання української нації. *Голос України*. №. 5-6. 2009. С. 9
23. Матеш В. Україна запрошує на відпочинок. *Український туризм*. 2009. № 4. С. 54.
24. Мельничук С. Микола Сивий: "Моя доля - "Червона калина". Рівне. Волинські обереги. 2002. С. 44
25. Наказ Фонду державного майна України від 27 липня 2014 р. № 196 «Про затвердження Порядку повернення орендованих цілісних майнових комплексів державних підприємств після припинення або розірвання договору оренди». № 1. С. 154
26. Опанасик М. Санаторії Рівненщини: ціни й умови. Регіональна щоденна газета. ОГО № 27/30. 2019. С. 5-6.
27. Осьмірко Н. Від «Солоного болота» – до «Горині». *Голос України*. 2019. – № 32/1 серп. С. 5.
28. О лечебных местностях общегосударственного значения. Декрет Совета Народных Комиссаров РСФСР от 20 марта 1919 г. // Собрание узаконений правительства РСФСР. – 1919. – № 19. С. 231.
29. Польова Л. Чи є шанс у "Червоної калини"? *Вільне слово* № 23/2. 2016. С. 2-4
30. Поліщук О. Шукають кошти для реанімації водної перлини. *Голос України* № 82/20 трав. 2020. С. 10-11
31. Постановление Центрального Комитета КПСС, Совета Министров СССР и ВЦСПС «О мерах по дальнейшему улучшению санаторно-курортного лечения и отдыха трудящихся и развитию сети здравниц профсоюзов» от 7 января 1982 года. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

32. Постановление Совета Министров СССР «Об утверждении положения о курортах» №654 от 5 сентября 1973 г. Собрание постановлений правительства СССР. 1973. № 20. С. 111–112.
33. Постанова Ради Міністрів Української РСР Про передачу профспілкам санаторіїв і будинків відпочинку Міністерства охорони здоров'я УРСР від 23 квітня 1960 р. № 606 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>. (дата звернення 15.10.2020).
34. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення зміни у додаток 1 до постанови Кабінету Міністрів України» № 271 від 12 травня 2015 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249971613> (дата звернення 15.10.2020).
35. Постанова «Про затвердження Загального положення про санаторно-курортний заклад» № 805 від 11 липня 2001 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249971613> (дата звернення 15.10.2020).
36. Про депутатський запит депутата обласної ради Дехтярчука О. Щодо вилучення з переліку підприємств що підлягають приватизації у 2016 році підприємство-санаторій «Червона калина» від 14 квітня 2016 року. №352/04-355. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/wcadr_document?DOCUMENT_ID=74793&DOCUMENT_TYPE= (дата звернення 15.10.2020).
37. Про курорти: Закон України від 05.10.2000 р., № 2026-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2026-14> (дата звернення 15.10.2020).
38. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 26.06.91р. № 1268-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення 15.11.2020).

39. Про Фонд державного майна України: Закон України від 09.12.2011 № 4107-VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 28. ст.311
40. Романуха, А. Санаторій "Червона калина" - територія здоров'я, любові і добра. *Вісті Рівненщини* №25/24. 2016. С. 4-5
41. Санаторно-курортне лікування, організований відпочинок та туризм в Україні. Статистичний бюлетень. Київ. Державний комітет статистики України, 2010. 99 с.
42. Статистичний щорічник Рівненської області за 2004 р. Державний комітет статистики. Рівне. 2005. С. 620
43. Статистичний щорічник України за 2005 р. За ред. О. Осауленка. Київ. Консультант, 2006. С. 511
44. Статистичний щорічник України за 2006 р. За ред. О. Осауленка. Київ 2007. С.431.
45. Статистичний щорічник Рівненської області за 2014 рік. За ред. Ю. В. Мороза. 2015. С. 458.
46. Статистичний щорічник Рівненської області за 2015 р. За ред. Ю. В. Мороза. Рівне. 2016. Головне управління статистики у Рівненській області. С. 452
47. Статистичний щорічник Рівненської області за 2017 р. За ред. Ю. Мороза. Головне управління статистики у Рівненській області. 2018. С. 436
48. Статистичний щорічник Рівненської області за 2019 рік. За ред. Ю. Мороза. Рівне. Головне управління статистики в Рівненській області. 2019. С. 244.
49. Юркова, О. Микола Сивий: "У перлині Полісся - "Червоній калині" - уже оздоровилися майже 130 тисяч людей". *Голос України* №128/14 лип. 2017. С. 10-11
50. Юркова О. Поліська оаза здоров'я вабить відпочивальників природою та гостинністю. *Голос України*. 2019. № 150/9. С. 9
51. Юркова О. Чи дослухається Кабмін до рекомендацій спец комісії парламенту щодо долі «Червоної калини». *Голос України*. 2016. С.7-8

Література:

52. Артїмонова І. Концепція маркетинг-міксу як основа програмно-цільового підходу до організації маркетингової діяльності підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2010. № 4 (106). С. 95-110.
53. Багрова Л. Физико-географические (природоведческие) основы рекреационной географии: Учебное пособие. Симферополь. 1982. С. 62.
54. Бейдик О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування: Монографія. Київ. 2001. 395с.
55. Бейдик О. Словник-довідник з географії туризму, рекреалогії та рекреаційної географії. Київ. 1997. 130 с.
56. Бойчук І. Економіка підприємств. Київ. 2007. 528 с.
57. Борулько Н. Сучасний стан та перспективи розвитку санаторно-курортного комплексу України. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2014. №8(215). С. 10-15
58. Волошин І. Туристичні ресурси України з атласом туристичних мандрівок: довідкове видання. Львів. 2015. 437 с.
59. Ветитнев А. Курортное дело: учебное пособие. Москва. 2007. 528 с.
60. Глінчук Л. «Академія здоров'я» запрошує на Полісся! *Український туризм*. 2019. № 3. С. 66–67.
61. Генсірук С. Лісові ресурси України, їх охорона та використання. Київ. Наукова думка, 2013. 526 с.
62. Генсірук С. Географія лісових ресурсів України. Київ: Світ, 1995. 123 с.
63. Гопчак І. Екологічна оцінка якості поверхневих вод Хрінницького водосховища. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. 2009. Вип. 3 (47). Ч. 1. Рівне. С. 11-14
64. Гулич О. Екологічно збалансований розвиток курортно-оздоровчих територій: питання теорії і практики: монографія. Львів: НАН України, 2007. 208 с.

65. Гуменюк В. Державне регулювання курортно-рекреаційної сфери. Київ. 2016. 372 с.
66. Добуш Ю. Тенденції розвитку ринку рекреаційних послуг. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". 2009. С. 62-65
67. Заваріка Г. Курортна справа: навчальний посібник. Київ. 2015. 264 с.
68. Зятковська Л. Методологічні засади фінансового забезпечення підприємств. *Фінанси України. № 6.* 2007. С. 148-155.
69. Кислий В.М. Аналіз передумов формування ринку рекреаційних послуг в Україні. *Механізм регулювання економіки. №2.* 2017. С.26-32
70. Ковальчук Т. Регіональний туризм у Польській республіці в міжвоєнний період: Волинське воєводство: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02. Нац. ун-т «Києво-Могилян. акад.». Київ, 2012. С.21
71. Колесник Е. Мінеральні води України. Київ. 2015. С. 576.
72. Комов О. Рівненщина та Чорнобильська аварія. 30 років потому. Рівне–Острог. 2016. С. 216
73. Коротун І. Географія Рівненської області. Природа, населення, господарство, екології. Рівне 1996. 380 с.
74. Кравченко Н. Рекреаційне господарство Полісся: сучасний стан та перспективи розвитку. Ніжин. 2007. 172 с.
75. Краєвська А. Особливості системи управління курортно-рекреаційними закладами України. Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції. *Збірник наукових праць НУВГП.* Випуск XVI, № 3. Рівне. 2010. С. 420-429.
76. Краєвська А. Рекреаційні ресурси санаторно-курортних підприємств: сутність та перспективи використання. Вінниця, 2013. 186 с.
77. Краєвська А. Фінансове забезпечення діяльності установ лікувально-оздоровчого відпочинку. *Вісник НУВГП. № 4 (44), ч. 4.* Рівне. 2008. С. 319-324.
78. Крачило Н. Основы туризмоведения. Київ. 1980. 117 с.

- 79.Кусков А. Рекреационная география. Москва. 2005. 496 с.
- 80.Кучер П. Геопросторове поширення та характеристика природно-заповідного фонду Рівненської області. *Раціональне природокористування і охорона природи. 2016. №. 2. С. 214-223*
- 81.Кушнірук Ю. Актуальні аспекти використання рекреаційних ресурсів на Рівненщині. *Вісник національного університету водного господарства та природокористування. № 4 (48). Рівне, 2009. С. 60-66.*
- 82.Лемешев М. Региональное природопользование: на пути к гармонии. Москва. 1986. 262 с.
- 83.Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). Київ. 2002. 436 с.
- 84.Мазур Ф. Соціально-економічні умови розвитку рекреаційної індустрії (на прикладі Карпатського регіону). Київ. 2015. 96 с.
- 85.Майстро С. Особливості державного управління рекреаційним туризмом України. Харків, 2017. С. 198.
- 86.Мамутов В. Рекреация: социально-экономические и правовые аспекты: монография. Київ. 1992. С. 261.
- 87.Масовець Б. Агрокліматичний довідник по Рівненській області. Довідкове видання. Кам'янець-Подільський. 2012. С. 136.
- 88.Мацола В. Рекреаційно-оздоровчо-туристичний комплекс (питання теорії, методології, практики). Львів: Видавництво Інституту регіональних досліджень НАН України, 1998. 278 с.
- 89.Мироненко Н. Рекреационная география. Москва. 1981. 207 с.
- 90.Мельничук В. Бурштин Полісся. Довідник. Рівне. НУВГП, 2018. 236 с.
- 91.Нудельман М. Социально-экономические проблемы рекреационного природопользования. Київ. Наукова думка, 1987. 132 с.
- 92.Олійник В. Аналіз туристсько-рекреаційного потенціалу Рівненської області. Сучасні проблеми та перспективи розвитку туристичної галузі: збірник наукових праць. Одеса. 2017. С.118-127

- 93.Омелянчук І. Приїждить у «Горинь». *Вісті Рівненщини*. 2019. № 12/7 черв. С. 2
- 94.Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://unwto.org>.
- 95.Полторанов В. Здравниці профсоюзів СРСР: Курорти, санатории, пансионати, дома отдыха. Москва. 1986. 704 с.
- 96.Реймерс Н. Ф. Природопользование: словарь-справочник. Москва. 1990. 637 с.
- 97.Романів А. Оцінка ефективності природоохоронної мережі Рівненської області на основі графоаналітичної методики. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: географія*. №1. Тернопіль. 2017. С. 255-262.
- 98.Рівненщина туристична. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.tourism.rv.ua/> (дата звернення 10.09.2020 р.)
- 99.Туризм Рівненщини. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ogo.ua/rivnenschina/tourizm> (дата звернення 10.09.2020 р.)
100. Руденко В. Географія природно-ресурсного потенціалу України. Львів. Світ, 2013. 240 с.
101. Сафулліна В. Перспективи розвитку курортної галузі та рекреаційних територій в Україні. *Управління сучасним містом*. 2017. № 12. С. 88-94.
102. Семенова В. Екологічний менеджмент: навчальний посібник. Київ. 2014. 407 с.
103. Смаль І. Основи географії рекреації та туризму: Навчальний посібник. Ніжин: НДПУ. 2004. 105 с.
104. Сочка К. Організація рекреаційної діяльності. Ужгород, 1997. 63 с.
105. Стафійчук В. Рекреалогія. Навчальний посібник. Київ. Альтерпрес, 2006. 264 с.

106. Стельмах В. Природні та історико-культурні рекреаційні об'єкти Рівненщини. *Вісник львівського університету. Серія географічна*. 2013. Випуск 43. Ч. 1. С. 92-98
107. Стецюк Т. «Горинь» – за здоров'ям. *Медичний вісник*. 2019. № 33/34/16. С. 1-2
108. Стеченко Д. Наукові аспекти економічної діагностики природно-рекреаційного потенціалу регіону. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2010. №1. С. 136-139.
109. Словник термінів та понять з економічної і соціальної географії України. Упорядники Л. Немець, Ю. Заволока Харків, 2011. С. 345
110. Субота М. Економічне регулювання і соціальне спрямування розвитку курортної діяльності. Кам'янець-Подільський, 2015. 243 с
111. Цьохла С. Трансформація рекреаційної діяльності та розвиток ринку курортно-рекреаційних послуг (методологія, аналіз і шляхи вдосконалення). Сімферополь. Таврія. 2008. 352 с.
112. Чабанчук В. Використання поліських лісових ландшафтів Рівненщини у рекреації та туризмі. *Рекреаційна географія і туризм*. 2015. №. 2. С. 147-152
113. Черчик Л. Стратегічний потенціал рекреаційної системи регіону: теорія, методологія, оцінка. Луцьк. 2008. 224 с
114. Чир Н. Природоресурсний потенціал лікувальних грязей для потреб санаторно-курортного господарства України. Тернопіль. 2015. С. 351.
115. Чир Н. Санаторно-курортне господарство Рівненської області: історичні та сучасні аспекти розвитку. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Міждисциплінарні інтеграційні процеси у системі географічної та екологічної науки*. Тернопіль, 2019. С. 190-197.
116. Шалковский Н. Профсоюзные здравницы Украины. Київ. 1987. С. 450.